

nonis augusta dignitate consedit: quantumque ad institutionis ejus regulas aspexit, ita præceptorum sanctitate vallata est, ut nemo valeat per eam alienus, id est, profanus criminosisque transire. Quidni? cum pro ea se Christus tradiderit, ut exhiberet sibi ecclesiam non habentem maculam aut rugam (Ephes. 5.), sed quæ sancta et immaculata consisteret. Hæc ergo virgo æterni regis dicata consortio, sicut in præsentibus ab improbis quibusque virtutum institutione, ita in futuro seculo, præmiorum quoque **504** felicitate dirigitur, ut nemo in eis tabernaculis conquiescat, nisi qui ingreditur sine macula (Psal. 14), operaturque justitiam. Cui ergo municipatus illius felicitate [F. felicitas] æterna contigerit, ita inebriabitur ubertate domus Dei (Psal. 55.), ut voluptatis sanctæ quodam torrente poterit, sentiatque, dolorem aut mororem pariter aufugisse. Quæ beatitudo sicut plena resurrectionis tempore conferetur, ita et in hac vita partem ejus maximam sibi Apostoli eorumque discipuli vendicaverunt. A persecutoribus siquidem verberati, lætabantur, quia meruissent pro nomine Christi contumeliam pati (Act. 5.). De his ergo celestis monibus doctrinarum salutarium videmus mella fluxisse. Teste enim propheta, dulcia sunt piorum faucibus eloquia Dei, super suavitatem mellis ac favi (Psal. 18.). De Apostolorum, inquam, pectoribus vivificantia mundo fluentia manabant, et ex dumetis, in quæ [Ant. qua] inciderant, picta floribus ingravata frugibus arva reddebant. Quidni? cum abundantiam de illo fonte perciperent, ex quo qui bibisset, non

sitiebat uteris, sed flumina de ventre illius fluebant aquæ viventis (Joan. 14.). Per hæc itaque donorum incrementa conspicuis ad cumulum felicitatis, vindictæ dulcedinem pollicetur.

Vers. 19. — *Ægyptus, inquit, in desolatione erit, Idumæa in desertum perditionis, pro eo quod iniique egerint in filios Juda. Et effunderunt sanguinem innocentem in terra sua.* Concluit ad temporis sui vaticinium propheta sermonem. Et sicut supra Tyriis ac Sydoniis denunciavit vicissitudinem calamitatis: ita nunc Ægyptiis, et Idumæis ob eadem scelera comminatur. Quod quidem nos ad Ecclesiæ negotium ea poterimus ratione transferre, si Idumæos et Ægyptios, crudeles ac tenebrosos animos nominemus.

Vers. 20. 21. — *Et Judæa in æternum ædificabitur, et Jerusalem in generatione et generationem. Et mundabo sanguinem eorum, quem non mundaveram, et Dominus commorabitur in Sion.* Assyriis, inquit, aliisque populis, qui cum eis arma sociaverant, mirabili ultione deletis, incolæ Syon in omnibus spebus et actibus augebuntur, curamque religionis assumunt meque sicut protectore, conspicui. Quod sicut ex parte sub Ezechia legimus effectum, ita etiam cumulatus sub Dei et hominum mediatore prædicamus impletum. Mortuus est siquidem propter delicta nostra, resurrexit propter justificationem nostram (Rom. 4.), ut iustificati ex fide pacem habeamus ad Dominum: qui commorari se in media Syon urbe promisit dicendo, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi (Matth. 28.).*

* Antiquarii videtur errore scriptum *ædificabitur*, nam et Hebræus אָבִיבָה, et Hieronymiani libri omnes *habitabitur*, p. afferant.

COMMENTARIUS IN AMOS PROPHETAM.

505 Explanat'one sancti Joelis, prout captus noster, adjuvante Deo, protulit, absoluta, ipsa muneris serie vocatur ad tertium prophetam, qui dicitur Amos, virum nominis generis humilitate, quam virtutis eminentia gloriantem. Nullis quippe parentum fultus insignibus, solis meritis ut in prophetarum numero locaretur, obtinuit: prophetarum, inquam, qui non solum magisterium Synagogæ, sed etiam fundamentum Ecclesiæ præstiterunt, teste magistro Gentium, qui ædificari Ecclesiam super doctrinam apostolorum prophetarumque (Eph. 2.), commendat. Ergo ad illum cætetum siderea luce radiantem, etsi nullo adjutu clariorum natalium, morum tamen, ut diximus, ac totius vitæ sanctæ profectus est; abunde ipso, etiam si nihil sermone docuisset, probaturus exemplo, quia ad capescendam veram felicitatis gloriam, pietas mentis devotioque sufficeret, quandoquidem impedimentum ei nec paupertas possit nec obscuritas comparare. Et quia quantum meruit cognovimus, quid docuerit audiamus.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. — *Verba Amos, qui fuit in pastoralibus Thecæ [Al. Thecæ]: quæ vidit super Israel in diebus Osee regis Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel, ante duos annos terræ motus, et dixit.* Animadvertendum primo, quod eadem sunt hujus tempora, quæ etiam præcedentium prophetarum, Osee videlicet et

C Joelis, tum siquidem cum maxime in decem Tribubus, quæ **506** Israel appellantur, servabat impietas, et omnino quasi discernendi [Ant. discernendis] luminibus effossis, ten brax, quibus se induerat, populus diligebat, ita ut nec salutaribus monitis, nec severis verberibus quicquam omnino respuerit, sed impietati impudentiam copulantes, ut culpas suas pariter et miserias viderentur amplecti. Quia ergo Dominus nosse mueri se ultionis accingens, id ipsum variis prænucciabat modis, quippe cum emendandi potius, quam puniendi commoveret intentio, prænucciatur quæ se noverit illatarum. Ante duos, inquit, annos quam prodigiali motu terra quateretur, quod factum esse, licet Regum non prodatur historia, tamen nos ipso propheta sumus auctore contenti: nec dubitamus indicem venturæ calamitatis terrarum commotionem præisse. Ergo per interposita temporum spacia, quæ vindictam a serio differerebant, ut de emendatione cogitet, populus admonetur, et sit pompa terroris, ne molem ipsam terroris incipiant experiri. Quæ sane dispensatio cum nihil apud illos promovet, non solum securitate, sed excusatione privantur. Concionatoris autem ipsius, qui revelationum magnitudine sublimetur, anxius advertenda mediocritas est: quia istam qua inclaruit dignitatem, solum cum esset morum, non etiam natalium, sicut alii, suffragio consecutus (quorum videlicet majores in titulis collocantur) tamen vitem qua exercitus erat, non celavit industriam: sed in

* Antea serio legebatur, pro quo serius rescriptimus.

Thecæ alendis pecoribus semper se instituisse, signavit. Thecæ autem viculus esse dicitur, in quo pastorum habitat multitudo, a septimo a Bethleem urbe miliario separatus, post quem vasta jam usque ad Oceanum solidiudo porrigitur. Ergo inter pastores loca inculta, sed pecori opportuna 507 sectantes, ideo se educatum esse commendat, ne occasione novi muneris videatur elatus, et de se aliquid estimare sublatius. Quod propositum seræ parcitatis in processu quoque operis explicavit, dicens: *Non eram propheta, nec filius prophetæ, sed pastor eram ex rubis poma decerpens: et tulit me Dominus, et misit ad prophetandum.* Hæc autem modestiæ virtus est, quam et gentium Doctor ostendit, cum dicit: *Revelationum magnitudine ne extollerer, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Sathanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur (2. Cor. 12.).* Patuit ergo prophetalibus oculis illam terrarum commotionem, ad significandam imperii convulsionem, valere; et huic esse^b rugitum Domini irascentis appellat.

Vers. 2. — *Et de Jerusalem, inquit, dabit vocem suam.* Hanc nimirum vocem, quæ iræ ejus congrua, non naturæ^c infremuisse. Ergo æternum judicem tremor orbis eloquitur, cuius tanta vehementia fuit, ut statim viror graminum disperiret, et non solum hominibus, sed etiam græibus subducerentur alimenta: ^d speciosa siquidem pastorum læta pascua nominavit, et exsiccatum Carmeli verticem ad eandem voluit significationem valere. Siquidem pastores soleant æstivas præcipue in verticibus collinum querere pastiones: quæ omnia illo terrarum concussu arefacienda denuncians, opinione quoque naturali videtur aliquid contigisse. Pierique enim, qui eorum curiosi in ejusmodi negotiis exsiterint, opinantur probare causas terrarum motibus siccitatem, idque exemplis probare et disputationibus persuadere conantur. Quas nunc tamen vobis replicare non est necesse, sed illud breviter adnotavi, quia geminam plagam intulerit vixitum inchoata commotio. Sive autem siccitatem, quasi conturbatis fontium, venis, creavit magna concussio, ad potentiam respicit conditoris, cuius nutui elementa deserviunt: sive præveniens defectus humoris terram primo arecere, postea etiam fecit intremere, sicque pereuntibus pascuis, siccitatis incommoda patuisse: nihilominus eandem potentiam judicantis ostendit, qui ut pietate continet quæ creavit, ita eadem, cum opus est, indignatione conturbat. Possenus autem per tropologiam, pastorum nomine proceres ac reges diversarum gentium indicatos putare, verticemque Carmeli, eam potentiam, quam cum feliciter degerent, obtinebant, præsertim quia et ad diversas gentes prophetæ istius sermo dirigitur; sed et simplicior est prior explanatio et accommodatio historiæ, si diversæ [Ant. diversa] afflictionum species profanis instituisse dicantur. Sed jam videamus quid intremas ultor exclamet.

^a Sex modo numerat ejus vetus incolæ regionis Hieronymus. *Hic, inquit, Propheta fuit de oppido Thecæ, quod sex milibus ad meridionam plagam abest a sancta Bethleem,* etc. Et in Jeremiam Commentario secundo cap. 6: *Thecæ viculum in monte atum, et duodecim milibus ab Jerusalem separatam, quotidie oculis cernimus.* Quibus indicat fuisse in via nitum, quæ Jerusalem hieronem ducit. Porro quod ait Nuster, *inde usque ad Oceanum solitudinem protendi, accuratius multo Hieronymus, usque ad mare Rubrum, Persarumque et Æthiopum atque Indorum terminos profert.*

^b Videtur esse expungendum. Ex his autem versiculis II. incipit: *Et dixit: Dominus de Sion rugiet,* etc.

^c Placeret utique magis, sit verbo subintellecto,

A Vers. 3.-5. — *Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum, eo quod trituraverunt in plaustris ferreis Galaad. Et mittam ignem in 508 Domum Azahel, et devorabit domos Benadab. Et conteram vectem Damasci, et disperdam habitatores de campis [Al. campo] idoli, et tenentem sceptrum de domo voluptatis^e et luxurie, et transferetur populus Syriæ Cyrenem, dicit Dominus. Scimus, ait Apostolus, quia omnia quæ lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur (Rom. 3. 19.).* Cum ergo et prophetis esset propositum, scelera populi sub lege delegatis arguere, et beatus Amos decem præcipue Tribubus quæ Israel appellantur, insisteret: dispensatoria tamen ac multiplicis ratione consilii Deus noster aliarum quoque gentium intulit mentionem, quas æqui iudicii ratione dispungat; sicut et Judæorum populum, ex eo sibi plurimum contra vitæ merita, quod discreti ab reliquis agerent, arrogam em. Cum enim audiunt etiam vicinas gentes ad examen haud segnitus, quam suas Tribus vocari, intelligant profecto, et omnium nationum unum esse conditorem Dominum. In eo ergo ipso quod Israelitarum dolor de vicinis gentibus vindicatur, superbia eorum una deprimitur, ut sentiant deum, quod non sit tantum Judæorum Deus, sed etiam Gentium: quandoquidem nullus populi studia debitis vel consolationis, vel ulgionis precis exuantur. Ad postremum ostendit, quam sit ad parcendum promptior, qui ad irascendum cum tanta difficultate consurgat, ut nunquam eum una culpa alterare commoveat, nisi aliquæ tres quatuorve convenerint. Qui tamen numerus pro infinita quantitate docetur assumptus: non ut vere quatuor crimina, sed multa signaret. Idem autem se ignoscendi quoque studium, et jam circa alias gentes habere consignat, quando commotionem suam per similitudinem alienæ iniquitatis excusat. *Super tribus, inquit, sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum, eo quod trituraverunt in plaustris ferreis Galaad.* Egit, inquit, solio meo cœterna iusticia, ut munus demum judicantis assumerem, et horrore^f mihi multiplicem pariter, et impudentem crudelitatem, converso in tristia statu nocentium, perderem. Haud semel quippe nec iterum Damasci populus, cæterum sæpenumero Israelis arva populatus est. Galaad autem ita etiam plaustris ferreis tribulatus comminuit, ut gratum spectaculum pararet^g instar spicarum atque culmorum, passim in campis incolarum membra tererentur. Quia ergo impunitam hanc diu feritatem nec potui ferre, nec debui, mittam ignem in domo Azahel regis Damasci, et devorabit domos Benadab, qui patri suo Azahel in imperio successit: et conteram vectem Damasci, et disperdam habitatores de campis idoli, et tenentem sceptrum de domo voluptatis, id est, habitatores locorum profanos, vel summates quosque, vel proceres, qui omne tempus in voluptatibus transigebant, malis captivitatibus involvunt. Ac ne^h ejus captivitas ignorent, aut spem reversionis usurpent, cum ædes suas in cinere 509 viderint concidisse, ipsi ad Cyrenis arva ducentur. In Regum autem volumine re-

præpositaque heic τριτὰς σιγῶν, textum instruere ad hunc modum: *Infremuisse ergo æternum Judicem, tremor,* etc.

^d Sacer textus habet, *Et luxerunt speciosa Pastorum, et exsiccatus est vertex Carmeli,* etc.

^e Vetus hæc est additamentum verborum, et luxurie, quod licet libri alii ignorent, atque ipse cum primis Hebræicus textus, antiquiora tamen retinet Hieronymicæ versionis Mss. exemplaria, e quibus tria nos in Editione nostra laudavimus.

^f Videtur horrorem legendum, ut et paulo post impudentem pro impudentem, quod et veteri Editori ad libri oram notatum est.

^g Supplendum heic si, vel cum, aut tale quidpiam.

^h Etsi nihil nullo, velim heic tamen omnes legi pro ejus, quod sensum turbat.

legimus, hi reges quorum propheta commemorat, id est, Azahel et Benadab, decem Tribus, quam frequenti incursione vexaverint, et ad miseriam extremam perduxerint. Ea ergo victoria ne videretur Syris feliciter contigisse, ^a causam illic lacere calamitatis poenarumque, quæ describitur. Sed jam progrediamur ad reliqua.

Vers. 6.-8. — *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Gazæ, et super quatuor non convertam eum; eo quod transtulerit captivitatem perfectam, ut concluderet eam in Idumæa. Et mittam ignem in murum Gazæ, et decorabit ædes ejus, et disperdiam habitaculum de Azoto, et tenebunt sceptrum de Ascalone: et convertam manum meam super Accaron, et peribunt reliquæ [Al. Accaron et reliquæ] Philistinorum, dicit Dominus.* Eodem narrationis ordine, quem et supra adversum Damascum tenuerat, Gazæ quoque urbis crimina, suppliciaque dinumerat: et quasi speciem percunctantis assumit, debeatne tam longam tenere patientiam super homines adeo sceleribus inhærentes, ut putarent se nihil crudeliter perpetrasse, nisi id ter quaterque geminasset, miramque ambitionem in delinendo tenuissent: ac non solum propriis, sed etiam alienis criminibus pascerentur.

Dedit quippe operam, ut de Judæorum gente Idumæi, Esau videlicet posteris, quem beati Jacob fratrem fuisse prodit historia (*Genes. 25.*), poenas agerent. Hi ergo, inquit propheta, qui ab nobis patrie odio, cum esset junctus sanguine, dissidabat, Gazæorum auxiliis utebatur, nec in suum gens truculenta compendium, sanguinem meum odis donabat alienis: tantum in me sapiens, quantum satis ducerent patrie. Hanc autem professionem malignitatis qualiter sit expuncturus, ostendit: *Et mittam ignem in murum Gazæ, et decorabit ædes ejus et disperdiam habitaculum de Azoto, et tenebunt sceptrum de Ascalone: et convertam manum meam super Accaron, et peribunt reliquæ Philistinorum, dicit Dominus.* Per occasionem unius civitatis, aliorum quoque oppidorum nomina percucurrit, de quibus in Regum historia frequenter legimus, quod pene continuos habuerint cum Judæorum gente conflictus. Hi sunt autem qui et Arcam Testamenti, casu Judæorum exercitu, quasi captam ad sanum idoli, cui Bagon erat vocabulum, transtulerunt (*1. Reg. 5. et seqq.*). Cujus tamen potentiam usquequam in Dagonis statua comminuta, et secuta populi calamitate, indicavit, cum officis eam debitis tenuissent: nec sane cultum Dei talibus miraculis suscipere, sed ^b ingenitis et moribus, et ritibus perstiterunt. Hi ergo jugibus odis in Dei populum sapiens, quotiens suo nomine bellum inferre non poterant, cum majoribus hostibus copias et arma miscabant; sicut ea præcipue tempestate, qua Assyrii Judæorum limbus irruerunt, litigatum ab eis, quem disserimus propheta conqueritur, et ostendit universas nationes, quibus circumdabantur Judæi, in eorum perniciem quasi certantibus **510** studiis laborasse. Quia igitur eorum adverso tempore, vos quoque malorum cumulis addidistis, nec miseria eorum vicinorem in vobis affectum, id est, misericordiam, cæterum magis truculentiam suscitavit, magnitudinem facinoris vestri, quia ratione nolistis, ultione saltem pendente, noscitis: immisimus quippe expugnationis incendium, non solum tecta, sed etiam memora devorabit, id est, ornamenta pariter et monumenta consumens. Sicque incolæ vestros interfectione delebit, ut nec in proceribus scepra retinenti-

bus, qui erant vere vel potestate subnixi, vel vitæ istius deliciis et voluptate conspicui, adeo ut possent [*Ant. possint*] etiam reges vocari, ulla inveniat exceptio: sed ita super omnes manum nostram adversionis extendam, ut Philistinorum etiam reliquæ consumantur, et a summis ad imos insæviant una vastatio. Hoc est autem, quod etiam præcedens propheta signavit, Tyrum videlicet et Sidonem atque omnes Palestinorum terminos accusando, quod argentum et aurum, atque omnia quæ pretiosa erant de Israelis finibus abstulissent: filiosque populi in libertate natos, Græcis ac Barbaris mercatoribus vendidissent, ut procul a patris regionibus avecti, exilium simul servitiumque paterentur.

Vers. 9. 10. — *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Tyri, et super quatuor non convertam eum, eo quod concluderint captivitatem perfectam in Idumæa, et non sunt recordati fœderis fratrum. Et mittam ignem in murum Tyri, et decorabit ædes ejus. Ejus criminis arguit Tyrum, quod et Gazæ nuper objecerat, videlicet, quia non brevem aliquam portionem, sed perfectam captivitatem in Idumæa concludere festinavit, ut periculis Judæorum Idumæam gentem, odio videlicet intensi fratris, explet. Veniet proinde vindicta, quæ formam criminis sui et lingat, et superet: tu quippe quasi ardentem invidiam in perniciem fratrum tuis ammentibus metasti, et non es recordatus, id est, nolisti penitus cogitare illud fœdus, quod inter ^c germanos natura ipsa constituit, quorum non tanta laus esset diligere, quantum crimen odisse: sed quasi externissimos, et nec sermone sibi nec opinione competitos, non solum in jurgia, sed etiam in prælia commovit. Consequenter itaque ardens vindicta corripitur, et ingentes voluptates, quibus famosa gesteras, horribili squalore mutabuntur: tantumque vastationi adhibebit, ut tam fundamenta, quam culmina turris celsæ murique emere sciant.*

Vers. 11. 12. — *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Edom, et super quatuor non convertam eum, eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum, et violenter misericordiam ejus, et tenuit ultra furorem suum, et indignationem suam servavit usque in finem. Mittam ignem in Theman, et decorabit ædes Bosra. Instituti ordinem sermonis exsequitur, et diversas gentes sub increpatione compellat, quas Judæorum duntaxat tam criminibus noverat coherere, quam limbus. Ordinate autem post Tyrum posu it Idumæos, **511** quia et ipsi patrie odii adversum Judæos impietate fervebant. Quod ergo in Tyris denunciaverat esse plectendum, cur videlicet filios suos servientes vel consilis adjuvissent, quo facilis frateris miseris pascerentur: consequenter nunc ipsos quoque Esau ob eadem crimina compellat, et destinat ultioni: ne qui eorum sociis denunciaverat precia reddenda culpam, ipsis qui auctores criminis erant, pepercisse videretur. Dicit ergo, cum populum non semel sed sæpe particulali animo deliquisse, et si culpa mirum veniam mereretur, exigeret assiduas lunestæ vindictam. Fratrem quippe non jurgia, cæterum gladio persecutus, misericordiam vel ^d caritatis, quam germanitas posebat, oblitus est. Nec per indignationis quendam impetum ^e furuisse contentus, longum, inquit, scelere tempus impendit. Grande autem accusationis pondus afflicti, dicendo: *Et tenuit ultra furorem suum, et indignationem suam servavit usque in finem.* Non solum enim*

^a Testatur prior Editor, causa pro causam scriptum in antiquo exemplari fuisse, ex quo uno hoc Commentarios publici juris levit. Malim itaque, illa nihil immutata voce, tentare subsequentem, et pro illic, illis rescribi; cætera cum eodem restitui, futuræ scilicet, pro facere, etc. ad hunc modum: *Causa illis futuræ calamitatis poenarum quoque describitur.*

^b Idest, ingeniosis, obstinatis, etc.

^c Duobus verbis, nullo autem sensu, lectum est

hactenus germina nos. Supinum errore emendare non dubitavimus, reseribentes uno verbo germanos.

^d Vitiose heic etiam erat antea claritatis. Superiuri emendationi hic quoque locus lucem heneratur.

^e Haud dubium, quin a verbo furo, quod est furere, derivavit. Paulo etiam post, *Ita furuit, quasi, etc.*; et denno cap. III. sub initium, *eos ita furuisse causatur.*

discessit a moribus germanorum, fratrem præliis insequendo, sed nec ipsorum consuetudinem, quos in sanguinolenta certamina indignationum facibus incitat, custodivit. Nam ita furuit, quasi celeriter deaiurus: ita in odio perseveravit quasi iusticia magis, quam furore commotus. Iuste ergo immoraturum sibi usque ad consummationem patietur incendium: ut et urbes et castella, sicut unius criminibus sorduerant, ita eisdem calamitatibus attrantur. Multis autem nominibus, id est, Edom et Theman, et Boara, unum indicat populum, videlicet Esau, qui Bosra vocabulo habuerant metropolim civitatem. Hos ergo dicit, et prælio et obsidione vincendos, et vincendum arbitriis sæva passuros, et cædibus exustionibusque perituros: quæ omnia partim a Chaldæis, partim a Machabæis docentur illata.

Vers. 13.-15. — *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus filiorum Ammon, et Super quatuor non convertam eum, eo quod disseverit prægnantes Galaad, ad dilatandum terminum suum. Et succendam ignem in muro Rabba, et devorabit ædes ejus in ululatu in die belli, et in turbine in die commotionis. Et ibi Melchom in captivitate, ipse et principes ejus simul, dicit Dominus.* Nec isti populi, Ammon videlicet, et Moab de Loth stirpe venientes a parricidali invidia liberantur Israelitarum: sic quidem proximi deteguntur, qui tamen eorum pristinam gloriam non ferentes, nullam prætermiserunt occasionem nocendi Galaad. Denique regionem, quam ultra Jordanem duæ^a in dimidia Tribus, sicut narrat Scriptura, susceperant, finitimam sibi Ammonitæ invadere festinantes, nec a gravidarum, inquit, mulierum cædibus abstinabant, ipsam videlicet Judæorum sobolem interficere cupientes, ut, habitatore consumpto, regio Galaditarum eorum tota finibus jungeretur. Remunerabo ergo, inquit, et huic populo quod meretur: faciamque ut hostili igne Rabba, quæ metropolis fuit, ædificia consuescant. Quo sane belli turbine ita consternabuntur, ut videantur et præmori: non solum 512 autem principes ejus, sed etiam Melchom, id est, simulacrum, cuius se numine muniendos credebant, in captivitate ludibrium transferetur.

CAPUT II.

Vers. 1.-3. — *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Moab, et super quatuor non convertam eam: eo quod incenderit ossa regis Idumææ usque ad cinerem. Et mittam ignem in Moab, et devorabit ædes Carioth, et morietur in sonitu Moab et clangore tubæ. Et disperdam iudicem de medio ejus, et omnes principes ejus interficiam cum eo, dicit Dominus.* Animadvertendum, quoniam cum omnibus quas annoveravit gentibus contumelias et pericula, quæ Israël congresserant, inputasset, nunc Moabitarum populo objicit, quod in Idumæum regem sævus existerit: eoque ita furuisse caussatur, ut non contenti bellum agere cum vivente, odium suum etiam circa ejus funus ostenderint. Per quod utique et Judæorum arrogantia, qui solos se ad Dominum pertinere credebant, compressa est: et Gentibus vel spei solacium, vel intelligentiæ lumen obiectum: ut sentirent se sub una creatoris sui providentia et gubernatione consistere, qui videlicet non solas Judæorum, sed etiam aliarum gentium injurias ultum iret.

Vers. 4.-5. — *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Juda, et super quatuor non convertam eum, eo quod abjecerit legem Domini, et mandata ejus non cu-*

^a Fortasse rectius et dimidia pro in, etc., quæ enim ex sui tantum dimidio regionem Transjordanicam suscepit, Tribus est Manasse: duæ integræ Ruben et Dan.

^b Antea Camath legebatur: mox quoque et copulam, quæ sensum perturbabat ante verbum interficiam, expunximus.

^c Substituimus si voculam, pro qua antea erat sui. Cæterum transit Auctor expositum subsequentem

stodierit. Deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierunt patres eorum. Et mittam ignem in Judam, et devorabit ædes Jerusalem. Cum facinoræ truculenta diversis gentibus objecisset, venit ad Judam, et dissimulatæ religionis facinus imputavit, eodem quo cœperat schemate deliberationis enuntians necessariam conversionem, de latis scilicet tristitia subituros, qui obstinate fuissent turpia quæque et profana sectati. Non autem existimare debemus, quia eos populos, quorum paulo ante crimina percurrerit, probabiles in religionis parte censuerit, de qua eis nihil obijciendum putarit: sed quoniam erat millies confessa profanitas, qui semper fuissent idolorum cultibus mancipati, nec de pietate rituum nossent competens habere iudicium, nequaquam utique eis crimen dissimulatæ religionis obiectum, cæterum illa moram vulnera, quæ etiam extra veram religionem positi, dignoscere ac vitare potuerunt. Judæ vero id principio objicit, quod et cæteris flagitiis esset horridius, et de qua stirpe merito etiam alia scelera pullulassent. Abjecerunt enim, inquit, lege Domini per quam solam erant: in toto orbe conspicui: neque abjecisse contenti, ad idolorum quoque transiere culturam. Recipient ergo stipendium quod merentur, ut Judam videlicet et Jerusalem incendium hostile consumat, quod, Babylonio vincente, completum est.

Vers. 6. — *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Israel, et super quatuor non convertam eum, pro eo quod vendiderint argento justum et pauperem, pro calcamentis.* Decem Tribus, quas nominat Jerusalem, non sicut Judam, sed sicut reliquas gentes de morum facinoribus accusat: ut eas 513 nimirum ita profanitati inhæsisse monstraret, quatenus super hac parte argui nec erubescerent, nec timerent. Accusat ergo morum vulnera, non quod essent graviora quam rituum: sed vel quod in fructus fœdæ religionis liquido viderentur, vel quod in illa quoque actuum portione ostenderentur cæteris Gentibus nequiores. Haud ergo diutius, inquit, censura nostra tolerabit, ut in eo statu maneat, in quo impudens nequaquam ad meliora respirans; sed superveniet eis de prosperis in adversa mutatio, ut quod noluerint discere moniti, incipiant nosse damnati: agere me, videlicet, curam pauperum, nec providentiæ meæ defensione privari eos, qui seculi istius sunt opibus destituti. Viget apud illos tantum cura probitatis, et ipsa (qua humiliores cæteris erant) acceptos mihi reddet carosque mediocritas. Id autem dixi, quia Israël's populus neglexit advertere justum et pauperem, quasi gemino apud me suffragio vitentem: sed meis semper iudicium infensus proterebat pauperes, et pedum calcamentis ornamenta seculi vilis æstimabat, id est, vel in officijs vel in negotijs tanta felicitate peccantes, ut non solum brevibus illecti plerumque compe-dis, sed sæpe etiam gratuitis jostorum supplicijs passerentur, quondam voluptatem putantes, si e virorum virtute humilium, id est, superbix malum innocentix sanctitate vitantium, capita ipsa pulveri mixta calearent. Quod autem a. t. viam humilium declinant, dupliciter accipi potest, id est, vel deflectunt ab ea, et longe diversum vitæ iter sequuntur, vel certe in iudicij justam inopiam eausam fraude commaculant: quale est illud in psalmo: Si videras furem, simul curres eum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversum filium matris tuæ offensionem^d callidus intrinebas (Psal. 49. 19.). Exaggeratur autem illo

versiculum 7: Qui conterunt super pulverem terræ capita pauperum, et viam humilium declinant; et filius ac pater ejus ierunt ad puellam, ut violarent nomen sanctum meum.

^d Nullum scio neque de originalibus libris, neque de varijs antiquis translationibus Latinis, quæ cum hujus lectione loci, quam præfert Noster, conveniat.

seus delinquentium reatus, quia dedita opera, quae erant funesta, sectantes, non solum negligere, sed etiam odisse justitiam deteguntur. Pergit autem propheta crimina diversa memorare; nam post injustitiam et ^a superbiam libidinis peccata contingunt. *Filius, inquit, et pater ejus introierunt ad unam partem, ut violarent nomen sanctum meum.* Ostendit, in quos cumulos delinquentium consuetudo procedat. Primo, inquit, civibus justitiam in judiciis, affectum in calamitatibus negavistis: sequutum est continuo, et neque naturae ipsius apud vos jura considerent, sed de flagitiis ad incesta venientes, in scorta filii cum patribus irruerant, ut nullam reverentiam, sicut prius civibus, ita deinceps neque genitoribus exhiberent. Quo sane vestro facinore ^b sanctum quoque nomen violabatur, colloquentibus inter se videlicet Gentibus, Qualis est Deus ille, cujus qui peculiaris populus dicitur, tam deformis apparet?

514 Vers. 8 — *Et super [A]. vestimentis pigneratis vestimenta pignerata accubuerunt juxta omne altare, et vinum damnatorum bibebant in domo Dei sui.* Erat quidem consequens, ut cultores idolorum sub multiplici seditate consistenter: hic tamen propheta in cunctis, quae arguit, illud curat exprimere, quod a quasi dedita opera divinis praeceptionibus repugnant, per quae omnes species praeceptorum scienderent. Ideo totum quod in lege prohibetur enumerans, etiam pigneratis eos vestibus incubuisse pronunciat. *Juxta omne autem altare diligenter adiecit, quia aras eorum multiplicarat impietas.* Et ideo vinum damnatorum bibebant, id est, de ea pecunia epulabantur in templis, quam acceperant ex precibus innocentium, nimirum de quibus paulo ante dixit, quia vendidissent argento justum, et pauperem pro calcamentis.

Vers. 9. 10. — *Ego autem exterminavi Amorrhæum a facie eorum, cujus altitudo cedrorum altitudo ejus, et fortis ipse quasi quercus; et contrivi fructum ejus de super, et radices ejus subter. Ego sum qui ascendere vos feci de terra Aegypti, et eduxi vos per desertum [A]. in aesert] quadraginta annis, ut possideretis terram Amorrhæi.* Tenet consuetudinem suam, ut ad exasperandum ingratorum facinus, beneficia praemissa commemoret. Et ideo postquam eorum prava et profana studia, quibus erant dediti, percurrit, bonorum quoque mentionem, quibus [Forte quorum] eos oblivio ceperat, intromisit. Ac si diceret satis se fuisse deceptum, qui antiquas Gentes, robore viribusque potiores, ut his habitatio pararetur, expulerit, cum hi gloriosum certamen existiment, si illorum crimina et æmulentur et superent. *Ego autem exterminavi Amorrhæum, cujus altitudo cedri similiter, et fortis ipse quasi quercus; contrivi fructum ejus de super, et radices ejus subter [Ant. super].* Silvam, inquit, Gentium longa jam ætate pervalsidam ita celsis verticibus comminantem, et profundis radicibus innitentem sedulis, quasi castrorum ^a metator excidi, ne habitationis levia saltem impedimenta sentirent. Quicquid ergo roboris fuerant, stirpitis amputavi, ut indigenarum silvæ, quas amoliebatur vestra sententia, nequaquam ulterius pullularent, sed collatæ victoriae gaudia sequeretur. Quidni? cum eis etiam priscis temporibus beneficia contulissent? Nam cum Aegyptia essent servitute depressi,

^a Antea, et superba libidinis peccata, etc.

^b Lectum vitiose hactenus secundum pro sanctum.

^c Atque heic vitiose meator legebatur. Hujusmodi alia sæpe taciti castigamus.

^d Verba sunt sacri Textus vers. 11. et seq. *Et suscitavi de filiis vestris in prophetas, et de juvenibus vestris Nazaræos: numquid non ita est, filii Israel, dicit Dominus. Et propinabatis Nazaræis vinum, et prophetis mandabatis dicentes, Ne prophetetis.*

^e Deerat suis, quod aliorum auctoritate librorum pronomen suffecimus.

ad celsa eos libertatis erexi: et per invias solitudines quadraginta annis cibum potumque miraculis sufficiens circumegi, ut possessio felicium, quae fuerat decreta, terrarum eo dulcius saperet, quo tardius contigisset: simulque cognoscerent, quod vita hominis non in fertilitate arborum, sed in Dei providentia gubernante consisteret. Nec tamen presentis vitam contulisse tantum instrumenta contentus, reddidi vos perspiritalia quoque ornamenta conspicuos, ^d suscitans, inquit, *de filiis vestris prophetas, et de juvenibus vestris in 515 Nazaræos*, id est, ut peculiari devotione, ita etiam sacra illuminatione pollentes, quorum aliis futurorum certa cognitio, aliis delictorum esset gloriosa contentio. Hæc tamen vos omnia non solum viliter aestimastis, verum etiam impendio respicistis, audentes et prophetas, ne vaticinarentur edicere, et Nazaræis vinum, quo inebriarentur, ingerere.

Vers. 13-16. — *Ecce stridebo subter vos sicut stridet plaustrum onustum sæno. Et peribit fuga a veloce, et fortis non obtinebit virtutem suam, et robustus non salvabit animum suum; et tenens arum non stabit, et velox pedibus suis non salvabitur, et ascensor equi non salvabit animam suam; et robustus corde inter fortes nudus fugiet in die illa, dicit Dominus.* Familiare Scripturis sarcasus est, ut imaginibus etiam de exiguis rebus forte susceptis, ad hoc quod experimentum cupivit, abutantur: sed ita ut mysticorum in his sensuum modula consistat. Unde et nunc quia diu peccantem populum justus arbiter sustinebat, oneratum se plaustrum instar asseruit, sed cui onus vilis materiam contigisset. Quod ergo ait, *stridebo subter vos sicut plaustrum onustum sæno*, non ita voluit intelligi, ut aliter videretur plaustrum sæno plenum stridere, aliter argento: sed quia sibi similitudinem plaustrum stridentis aptabat, sensus arte permiscuit, ac si diceret: si plaustrum onustum haberet discernendi aliquam facultatem, videlicet indignantius sine dubio strideret, si vilia, quam si pretiosa portaret. Ita ergo sicut Apostolus docet, super religionis fundamentum pro diversitate meritorum: alii ut aurum, argentum, lapidesque pretiosos, alii sicut fœnum, ligna stipulas congerunt (1. Cor. 3.) : merito Deus nosier majorem se sarcinam pronunciat experiri, eorum peccata tolerando, in quibus nihil queat de pretiosis studiis reperire, sed qui omnes ad vile fœnam, quod facile ignibus consumatur, accesserunt. Cum autem striduro, id est, infremuero, vestra illico vel arroganti vel fiducia disperibit. Non enim velocitas quinquam subducet exitio, non proteget fortitudo pugnacem, non postremo perditum acies, non equitum manipuli divinam sententiam morabuntur: sed qui erant behandæ arte clari, optabant amissis latere tegminibus, ut vel fœdi ad tuendam vitam utantur latebris. Quæ omnia mala hostili evenire victoria, annuis magis cladibus, quam annualibus literis comprobamus. In hoc loco sane Judæi quamdam opinionem sequuntur, et diversorum videlicet ducum diverso apparatu signatas fuisse personas: quod nos non magni ponderis aestimantes, ad alia transeamus.

CAPUT III.

516 Vers. 1. 2. — *Audite verbum quod locutus est Dominus super vos, filii Israel, super omni cognatione vestra.*

^a Antea nudis, Leviora id genus menda alia taciti castigamus.

^b Singulos laudat de nomine ex Hebræorum traditione Hieronymus: nec mihi dubium est, quin ex eo Noster acceperit; miror magis quod non verioribus de more verbis quam respuit sententiam abs S. Doctore laudatam perstringat, *Velocem*, inquit ille, *Hebræi Jeroboam, filium Naba:h, intelligunt, qui prius in Aegyptum fugerat... fortem, Basan interpretantur, qui fuit ad bella promptissimus... robustum, Amri sentiunt: et tenens arcum, de Jehu filio Manai,*

tionem vestra dicens: *Tantummodo vos cognovi ex omnibus cogitationibus terrarum, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras.* Nempe, inquit, hoc insigni præcipue gaudetis, quod nulli in toto orbe genti nisi vobis solis qui sum mundi creator innotui: et cum omnes nationes eadem qua vos pietate formaverim, tamen vester solum Deus appellari atque esse delegi, universaque vestræ devotionis officia muneribus atque miraculis anteveni, valida in vestrum honorem tum Ægyptiorum, tum Palæstinarum regna consumens, in vobis videlicet gloriosa egressio, opulenta possessio probaretur: nec solum servitute depulsa, gaudia contulisse contentus, lumina quoque doctrinæ spiritualis adieci, ostendens utique per hæc omnia, quod vos ex omnibus nationibus elegissem, quos etiam sacris informationibus erudirem, ut qui sine meritis multa susceperant, quemadmodum etiam mererentur, agnoscerent. Verum non ista liberalitas negligentem conversationis vestræ iudicem reddidit, sed hoc magis malefacta vestra castigo, quo vos cunctis gentibus prætuli. Est enim consequens, ut diligentius inspiciantur quæ pretiosius æstimantur. Decor ergo genti vestræ, vel mea indulgentia vel parentum virtutibus comparatus, nullam sinit culpam incastigatam relinqui: quia vilescit concessa nobilitas, si non auferatur indignis. Haud itaque impunitatem criminum, sed custodiam mandatorum nobilitas acquisita commendat. Sed videamus et reliqua.

Vers. 3.-8. — *Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi convenerit eis? Nunquid rugiet leo in saltu nisi habuerit prædam? Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet avis in laqueum terræ absque aucupe? nunquid auferetur laqueus de terra antequam aliquid [Al. quid.] ceperit? Si clanget tuba in civitate, et populus non expavescet? Si erit malum in civitate quod Dominus non fecit [Al. fecerit]? Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum servis suis. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? Variæ quorundam opiniones in hoc loco fuerunt, sed non satis exemplorum sensui concinentes, qui nunc a nobis sub necessaria distinctione reddetur. Diversas enim sententias oratio instituta contingit: et primum quidem versus necessariam, id est, justam docet fuisse ingrati gentis repulsam, quam super videlicet unam ex universis nationibus pronunciarat ascitam. Ea ergo, quoniam studiis in perversa mutatis, iram iudicis accenderat, repudiata 517 quæ subdebatur exitiis, explicat cur ejusmodi dissidium contigisset. *Nunquid ambulabunt duo pariter*, inquit, *nisi convenerit eis?* id est, Quid miraris, quia comitatus nostri defensione nudata sis, cum justa viantium conjunctio, nisi inter concordem diu manere non possit? Tu proinde qui elegisti habere meis legibus contrarias voluntates, fuisse consequens conltere, ut comitatus mei auxilio nudareris, quia non meis itineribus ingredi separata cœpisti. Ego non ero te deseruisse contentus, nec hoc sine indignatio nostra claudetur, sed de præsule tuo convertar in sævientem leonem, quem per vasta nimirum lustra gradientem haud levitas in rugitum, sed visa eminens præda commoveat: qui cum sane fuerit victor optati, ac destinatam venationem ad cubile retulerit, autra ipsa coget fremitu personare, ac nunquam hoc genere vacuus, nisi*

qui Joram regem Israel sagitta percussit, dictum putant... velocem pedibus, Manahem intelligunt, qui frustra festinans regi Assyriorum dona dixerit, etc.; quæ tumet recolas. Hoc, subdit, Hebræi autumant, et sicut nobis ab ipsis traditum est, nostris fideliter exposuimus. Auctori autem nostro videntur non magni ponderis.

Pro vestra habent libri reliqui, quam eduxi de terra Ægypti, Hebræus, Græcus, Latini que omnes. Sed et in subnexa expositione idipsium indicat abs ac lectam Noster.

A præda semper potius immurmurat. Quibus duobus versibus habitum ulciscantis expressit. Sequitur autem: *Nunquid cadet avis in laqueum terræ absque aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra, antequam aliquid ceperit?* Ulciscantis partibus absolutis, eos in quos vindicare compellat, quos tanta facilitate iudicat conterendos, ut avi similes, quæ laqueum sit ingressa, videantur. *Nunquid cadet, inquit, avis in laqueum terræ absque aucupe?* ac si diceret: Etsi omnes pariter relicerent prophetæ, vox ipsa rerum satis vos posset instruere: istas quibus deterrimini calamitates, non sua sponte vel casu aliquo in vestram potuisse perniciem convenire: nisi manus eas aucupis, id est, iudicis intulisset. Per denunciationem itaque prophetalem, miseræ quasi laqueus docentur expositæ, ut in eas incidant callem quique justitiæ relinquentes. Nihil proinde vos interveniens plerumque dilatio consoletur. Positus enim laqueus, id est, publicatæ vatium ore sententiæ, non auferentur, nisi captivis suæ manus impleverint. *Si clanget tuba in civitate, et populus non expavescet: si erit malum in civitate quod Dominus non fecit; quia non faciet Dominus Deus verbum nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.* Concinnare sibi expositionem vestram per subdita publicavit, et laqueum videlicet, et tubam et maliciam, id est, afflictionem, qua sacrilegorum urbes perirent, nisi per divinam indignationem non fuisset commota. Ubi tamen pariter propositum suæ pietatis, quo parcere destinabat, si per illos liceret, et reverentiam sacri commendat examinis: quod ostendit impune non posse contemni, multam autem sicut sæpe alias, non peccata, sed tormenta nominat, quibus videlicet cruciantur rei, non maculantur innoxii. *Quia non faciet Dominus verbum nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.* Opportune prorsus dignitas commendata Sanctorum est, postquam reorum fuerat publicata despecto: ne hoc ipsum enim quod videbantur viliter æstimari (quippe tot supplicii obruendi) ad naturæ conditionem magis quam ad invidiam improbræ conversationis aspiceret. Dispensatorie utiliterque subjectum est, quod 518 ad honorem hominum, id est, prophetarum valeret, qui in eadem videlicet natura, qua alii quique sistentes: tamen usque eorum precii diserebant, ut de illis posset dicere Deus: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea* (Psal. 45.); de istis vero, quia nihil faciet quod non prius ad ipsorum notitiam retulisset. Sicut ergo nulla, inquit, calamitas orietur in his urbibus, nisi quam divina sententia suscitavit, ita nulla in vos animadversio præferetur, nisi quæ prius ad conscientiam fuerit prolata sanctorum. Constrinxit autem quod egerat majore compendio: *Leo, inquit, rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit?* Igitur quia supra indignationem suam imagine leonis expresserat, deinceps quod significarat absolvit, ut diceret: *Leo rugiet, id est, Deo comminante, et animadversionem quæ imminet publicante, quis mortalius est, quem non formido dissolvat?* Sed jam quæ sit immarum species et pompa, cernamus.

B *Tuba in civitate, et populus non expavescet: si erit malum in civitate quod Dominus non fecit; quia non faciet Dominus Deus verbum nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.* Concinnare sibi expositionem vestram per subdita publicavit, et laqueum videlicet, et tubam et maliciam, id est, afflictionem, qua sacrilegorum urbes perirent, nisi per divinam indignationem non fuisset commota. Ubi tamen pariter propositum suæ pietatis, quo parcere destinabat, si per illos liceret, et reverentiam sacri commendat examinis: quod ostendit impune non posse contemni, multam autem sicut sæpe alias, non peccata, sed tormenta nominat, quibus videlicet cruciantur rei, non maculantur innoxii. *Quia non faciet Dominus verbum nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.* Opportune prorsus dignitas commendata Sanctorum est, postquam reorum fuerat publicata despecto: ne hoc ipsum enim quod videbantur viliter æstimari (quippe tot supplicii obruendi) ad naturæ conditionem magis quam ad invidiam improbræ conversationis aspiceret. Dispensatorie utiliterque subjectum est, quod 518 ad honorem hominum, id est, prophetarum valeret, qui in eadem videlicet natura, qua alii quique sistentes: tamen usque eorum precii diserebant, ut de illis posset dicere Deus: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea* (Psal. 45.); de istis vero, quia nihil faciet quod non prius ad ipsorum notitiam retulisset. Sicut ergo nulla, inquit, calamitas orietur in his urbibus, nisi quam divina sententia suscitavit, ita nulla in vos animadversio præferetur, nisi quæ prius ad conscientiam fuerit prolata sanctorum. Constrinxit autem quod egerat majore compendio: *Leo, inquit, rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit?* Igitur quia supra indignationem suam imagine leonis expresserat, deinceps quod significarat absolvit, ut diceret: *Leo rugiet, id est, Deo comminante, et animadversionem quæ imminet publicante, quis mortalius est, quem non formido dissolvat?* Sed jam quæ sit immarum species et pompa, cernamus.

C *Vers. 9. 10. — Auditum facite in ædibus Aæti et in ædibus terræ Ægypti; et dicite: Congregamini super montes Samariæ, et videte insanias mulas in medio ejus, et calumniam patientes in peneralibus ejus. Et*

b Rescribe ad servos suos prophetas, quemadmodum et libri alii omnes præterant, atque ipse infra his locum hunc repetens Auctor leg. t.

c Emendavimus concinentes, pro quo vitiose antea continentes legebatur. Leviora alia menda inferius castigantur.

d Scriptum perquam vitiose, ac nullo fere sensu erat ad hunc modum, *incidam callem, quique justitiæ relinquentes, nihil, etc.* Nos callem rescripsimus, veram quoque interpunctionem restitimus, atque inferius pleraque alia ejusmodi taciti castigamus.

noscierunt facere rectum, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatem et rapinas in ædibus suis. Tenet inorem suum sermo divinus : ut quanta difficultate ad vindicandum moveatur, adsignet. Ideo et tunc postquam schema terroris explicuit, repetit et retractat querelas, vicinosque populos præcipit convocari, ut videant, quibus illa plebs olim Dei squalent sordibus, furiatque criminibus. Allophyllis, inquit, et Ægyptiis nunciate ut congregentur quasi ad spectaculum in montes Samarizæ, id est, ex eorum a edito valles urbesque despiciant, et considerent nec flagitium ullum esse, nec facinus quod non dico eorum studii appropiet, sed in eorum melio quasi fundata sede consistat. Si ad eos enim convertas oculos, qui per calumniam deprimuntur, portas urbium in quibus iudicare consueverant, ac penetralia conferta reperias, ita ut nulla alia vox nisi ærumnosorum videatur audiri. Universi quippe qui susceperant officium iudicandi, in tantam oblivionem recti, vel per avariciam, vel per superbiam deciderunt, ut non solum non amare, sed neque nosse tam [forte jam] recta videantur. Nemo ergo invidiam severitati meæ faciat, qui tam longam patientiam servis delinquentibus præstiti, ut eis censura etiam in oblivionem veniret. Vos, inquam, nationes quas in istorum liberationem gloriamque contriveram, vos, inquam, denuo convenite, ut vobis ipsis testibus, et meæ indulgentiæ magnitudo, et Esraim impietas detegatur.

Vers. 11. — Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tribulabitur, et circumietur terra, et detrahetur ex te fortitudo tua, et diripientur aedes tuæ. Sæpe, ut diximus, de facinoribus flagitiisque conquestus est, ut tandem possit promulgare sententiam, et ad illum quem in exordiis fecerat sensum, sub expositione respondit : id est, super tribus 519 sceleribus Israel, et super quatuor non convertam eum. Quia ergo exigente iustitia, Israeli et Judæ est decreta conversio, ut e [Ant. et.] lætis videlicet in tristitia colabantur, nec tamen interneccione pereant, ad quem modum populator sit sæviturus, accipite.

Vers. 12. — Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic eruentur filii Israel qui habitant in Samaria, in plaga lectali, et in grabato Damasci. Quia corrigendi proposito Israelitas Deus noster castigaret, ut prophetas idipsum commendantibus, ita etiam dispensationum vocibus indicabat. Nam cum illos semper exosos faceret dilecta profanitas, statum tamen eorum variabat Omnipotens : tum videlicet tristibus affligendo, tum propeis confovendo. Syrus ergo qui erat vicinior, id est, habitator Damasci, sicut Regum prodit historia, decem Tribus frequenti eruptione vexabat : ita ut quodam tempore ad eam inopiam Samarizæ longa obsidione pervenerint, quatenus matres filiorum carnis vescerentur, et in toto exercitu vix decem equi potuerint inveniri. Sed cum beatus Heliseus mandasset regi Joram, quia altero die in portis Samarizæ libertas annonæ maxima viseretur, facta est subito tanta mutatio, ut fugientibus qui obsiderant Syris, non solum evaderent Israelitæ, verumetiam quasi triumphii optima spolia perciperent (4. Reg. 6. et seqq.). Hoc autem genere frequenter eis salutem et gaudia legimus contigisse. Parens itaque vindicandi, et miserendi dives Deus noster, annunciat, quia quamvis munus iudicantis assumerit, pastoris tamen officium non reliquerit. Cæterum et grabato Damasci, cujus quasi funibus febribusque tenebantur, et per ipsam viciniam morbum longissimum præferabant, reliquias eorum dignaretur eruere : ac sicut de faucibus leonum, id est, regum membra populi, qui fuerat laniatus, extrahere.

Vers. 13. 14. — Audite, et contestamini in domo Jacob dicit Dominus Deus exercituum. Quia in die qua

^a Perperam edicto scriptum erat pro edito, monitionem scilicet.

^b Iterum vitiose scriptum erat si eruantur; quod

[Al. cum] visitare cæpero prævaricationes Israel, super eum visitabo, et super altaria Bethel: et amputabuntur cornua altaris, et cadent in terram. Quantum ad contextum quidem respicit lectionis, hostilem vastationem promittit, et dicit altaris cornua, quæ Jeroboam in Bethel locaverat, conterenda. De duobus siquidem vitulis unum in Dan posuisse, alterum in Bethel legitur. Ergo est in præsentem loco sensus ejusmodi : quia licet non vos sinam interneccione deleteri, sed paratus sum de captivitate reliquias vestræ gentis extrahere, nec vos vicinus hostis, Damasci videlicet regnator, absumat : tamen id quod agitis, transire impune non patiar. Posset autem dici quia sub nomine Jacob, Judam voluisset intelligi, nisi processus sermonis Israelitam magis, id est, decem Tribus signaret et exprimeret. De hac autem destructione altaris, et in Regum libris legitur : venisse jam prophetam ad Jeroboam, qui vaccas fuerat fabricatus, immolanti quidem istud esse sub comminatione pollicium. Quem ille cum extensa manu corripere præcepisset, potentiam vatis, dextra protinus arcescente, persensit, statimque fractus in pæces, usum quidem manus recepit : Iosiam vero exorturum, 520 qui illud sacrilegium ulcisceretur, audivit (3. Reg. 13.). Ergo quæ longa tempora, vel castigatio populi, vel longa captivitas ultima comprehendit, præsentem vaticinio pariter indicantur, quæ diversis sunt inferenda temporibus.

Vers. 15. — Et percutiam, inquit, domum hyemalem cum domo æstiva, et peribunt domus eburnæ, et dissipabuntur aedificia multa, dicit Dominus. Non unum aliquod vitium profanæ gentis exagitans, avaritiæ quoque et luxuriæ peccata contingit, atque ideo queritur quod diversas habitationes ad voluptatem diversorum anni temporum congruentes, quasi luxuriæ sibi construxerunt instrumenta : cum essent culpis multiplicibus involuti, nihil de compunctone, aut emendatione penitus cogitaverint, sed consecranda solum amœnitate sollicitos, alias aedes æstibus, alias parasse frigoribus, hasque vindictæ tempore pariter auferendas, variasque molitiones hostili incendio concremandas.

CAPUT IV.

Vers. 1-3. — Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ estis in monte Samarizæ : quæ calumniam facitis egenis, et confringitis pauperes : quæ dicitis dominis vestris, Afferte et bibemus. Juravit Dominus Deus in sancto suo, quia ecce dies venient super vos, et levabunt vos in contis, et reliquias vestras in ollis ferventibus. Et iter aperturas exhibitis altera contra alterum, et proiciemini in Armon dicit Dominus. Quamquam esset totius gentis profanitas arguenda, tamen quia in divites atque opulentos objurgationem præcipue dirigebat, qui non inis ædibus, sed pro tempore variandis cœnaculis uterentur, eaque eboris nitore percolerent : merito eis vaccarum quoque pinguium nomen ascribit, quia vox earum erat mugitus destinanda, et venter eorum Deus, et gloria in turpitudine ipsorum. Potest etiam illud decenter adjungi, ut non solum de vitiis morum, sed de genere impietatis ipsius appellati esse dicantur : ut qui colendo receperant vitulos, vaccarum nomine signarentur. Pingues autem notantur, secundum illud quod beatus David accusat : Prodiit quasi ex adipi iniqui as eorum, transierunt in affectum cordis : cogitaverunt et loquuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso loquuti sunt (Psul. 72.). Ergo in monte Samarizæ, id est, in regia civitate sistentes, et aulica familiaritate turgentes, atterebatis pauperes, et de eorum spoliis instrumenta luxuriæ vestræ quæreretis. Quod autem ait : quæ dicitis dominis vestris : afferte et bibemus, sic accipiendum est, ut vel dominos suos ipsa idola nominarent, a quibus videlicet

Hebræi textus aliorumque suffragiis codicum emendamus.

xerio precarentur copiam rerum, quippe qui omnem beatitudinem suam in intempestivis lautisque conviviis collocassent: vel certe minores quique [Ant. quippe], et proceribus criminum suorum opera se locantes, nanc mercedem ab his peterent, in quorum questum sæpe peccabant, ut eis potatio non deceret. Quid autem pro hac petulantia consequuntur? Juravit, inquit, Dominus in sancto suo, id est, decrevit, statum sui iudicii violari nescia sanctitate, quia veniet, immo jam appropriat tempus quo carnes vestrae leventur in contis, et reliquæ in ollis ferventibus. Transtulit autem similitudinem a vaccis, quæ convivantibus aut barbaris, aut militibus opponuntur. Et quoniam eorum vocabulo notat **521** profanos ipsarum, a denovo exitio subijciendos eos esse denunciat. Contos ergo hic posuit pro veribus, id est, subolis, quibus insertæ plerumque vaccarum carnes prunarum vapore torrentur: reliquas vero, vel intestina, vel eas accipe portiones, quæ comminutiores in ollis magis, quam in subolis decoquantur. Et quoniam dixerat quod totius honestatis, et timoris oblitus, etiam pretia criminum ventris mererentur ingluvie, merito subdidit, quod ipsi incendio captivitalis invasi, luxuriantibus et quasi voraribus hostibus exponantur. *Et per aperturas exibitis* [Ant. exhibitis] altera contra alteram, et projiciemini in Armon, dicit Dominus. Superioribus versibus metaphoram impleverat a vaccis, convivioque susceptam: in ultimo autem ad simplex revertitur iudicium: dicitque eos disruptis parietibus extrahendos, quod eversionem indicat civitatis. Alteram vero contra alteram, secundum idioma Hebraicum, invicem sibi occurrentes captivos, aut se mutuo consequentes, qui ad Armeniam montes, Assyrio vincente, transferantur, ostendit. Sed videamus et reliqua.

Vers. 4.-6. — *Venite ad Bethel, et impie agite, ad Galgala, et multiplicare prævaricationem; et offerite mane victimas vestras, tribus diebus decimas vestras. Et sacrificatæ de fermento laudem, et vocatæ voluntarias oblationes, et annuntiate; sic enim voluistis, filii Israel, dicit Dominus Deus. Unde et ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis vestris; et non estis reversi ad me, dicit Dominus.* Hanc fuisse præcipuam, imo unicam causam denunciatis per prophetas, quæ calamitates peccantibus imminerent, ut in eis correctionem formido generaret, totus ipse objurgationis textus ostendit; cui quoniam consilio iudicis ad indulgentiam promptioris per delinquendi impudentiam resistebant, quoddam inter Deum et homines videbatur certamen existere. Sed quoniam non erat æqua luctatio, hoc videlicet decernente, illis vero quæ erant acerba subeuntibus, ^b illico interdum eos sub derisione compellat, ipsum eis quod elegerint certamen exprobrans. *Venite, inquit, ad Bethel, et impie agite.* In imperativo modo, sed per ironiam et insultationem ea quibus offendatur, enunciat, quæ figura celebratur in liberalibus quoque literis. Ergo profanato Israeli insultanter objectat, ut studiis quæ elegit, imminet, et Bethel atque Galgal, quas civitates idolis scaterere, etiam præcedentes indicaverunt propheta, frequentare non desinant, sed prævaricationibus augmenta comportent: et offerant victimas matutinas, et victimarum oblationi deserviant, fermentatosque panes altari, qui (ut ita dicamus) laudatorii, vel voluntariæ oblationis appellabuntur, imponant. Quod totum ita intelligendum est, quoniam ceremoniarum ordines ritusque, quos ex sacra lege susceperant, idolis mancipassent, quippe quæ pro Deo veneranda decreverant, sed eandem observat onis sicut impie ad idola transtulissent, ita etiam licenter plerumque variarent. Hoc proinde utrumque pariter exprobrat, id est, quod vel institutiones legales idolis ad quæ defece-
522 rant, mancipassent, vel eas pro suo arbitrio corrupissent: quorum utrumque ad eandem impietatem

tem valeret, vel eas nimirum observationes, quas sibi Deus jussisset exhiberi, ad impia delubra transferre, vel certe quasi fastu et animo corrigitis aliquid ex his, quæ fuerant instituta mutare. Denique hoc crimen superhæ mentis exaggerans, ait: *Sic enim voluistis, filii Israel, dicit Dominus Deus. Insistite ergo, inquit, studiis quæ elegistis, ut stipendia vos digna comitentur, quorum gustum ex maxima jam parte cepistis. Nam dedi vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis vestris; et non estis reversi ad me, dicit Dominus.* Ideo autem indigentiam panum post stuporem dentium locavit, ut esset sensus ejusmodi: quia in oblivionem operis sui viderentur dentes adducti, et desinebant incidere, aut emolare cibos, longoque intervallo temporis quemdam paterentur stuporem. Verum cum tam acerba vos castigatio percussisset, *non estis reversi ad me, dicit Dominus.* Quo versu, duo pariter indicavit, et illorum videlicet in delinquendo pertinaciam, et suam in consulendo benignitatem: qui illa nimirum verbera, non ut puniret, sed ut corrigeret, intulisset. Huic autem consilio infeliciter resistentes, quoddam sicut supra diximus, certamen ingressi sunt, et ideo quid adjiciat, audiamus.

Vers. 7.-8. — *Ego quoque prohibui a vobis imbrem, cum adhuc tres menses superesset, usque ad messem; et plui super civitatem unam, et super civitatem alteram non plui: pars una compluta est, et pars super quam non pluit, aruit. Et venerunt duæ et tres civitates ad civitatem aliam, ut biberent aquam, et non sunt satiatae et non redistis ad me, dicit Dominus.* Ostendens supra, subita lue frugum copiam desperisse, et quia emendatio nulla successerit, clariora se etiam indignationis testimonia præbuisse, atque prima pullulatione herbarum, negatu pluviarum germina suffocasse, consequenter adjunxit, quia imbrium solatio nequaquam omnibus in commune subduxerit, ne eventui potius, quam indignationi, quod acciderat, applicarent. Sed ut sentiretis, inquit, iudicio fieri siccitatem, super civitatem unam plui, et super civitatem alteram non plui, ut simul, o popule, negato tibi solatio, ex vicino mordereris exemplo. Tanta etiam fuit imbris exititas, ut nec ipsorum situm locorum, quæ aspersisse videbatur, expleret. Attamen vos, qui ad opinionem pluvie, ut peccatis curebatis, ad me solvitis per voluntatis emendationem redire: eoque factum, ut et vobis fixæ calamitates, et mihi dispensationes meæ infunctuosissime redderentur.

Vers. 9. — *Percussi vos in vento urente, et in arugine, multitudinem hororum vestrorum et vinearum vestrarum, oliveta vestra et ficeta vestra comedit eruca; et non redistis ad me, dicit Dominus.* Iniquitatum vestrarum iste cumulus rite censebitur, quia cum lotiens operam severitatis assumerem, nihil tamen ad vestram correctionem promovi. Pro beneficiis ergo quicquid ærumnarum hausistis, enumero, et confiteor me quasi oblitum fuisse benignitatis meæ, dum perniciosam vobis delinquendi obstinationem superare contendo. **523** Ideo geminare plagas, immo etiam multiplicare non distuli, et hominibus frugum adminiculo destitutis, pomorum quoque solatia hortorumque subduxi: ut sicut longa siccitas spem messis, ita etiam autumnus, et hyemis bona, vel aura pestilens, vel frequens eruca consumeret: et non redistis ad me, dicit Dominus.

Vers. 10. — *Misi ad vos mortem in via Egypti, percussi in gladio juvenes vestros, usque ad captivitatem eorum vestrorum: et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras; et non redistis ad me, dicit Dominus.* Quod Egypti commemorationem intulit, dupliciter intelligi potest. Nam cum ille populus, qui sexcentorum milium fuisse narratur, ab annis viginti et supra, extra Josue, et Caleb in solitudine docetur extinctus, merito hic Deus Egyptiæ

^a Videtur deesse ritus, aut quid simile.

^b Legi malim idcirco; mox ipsum pro ipsam legimus.

^c Libri alii, ad civitatem unam. Hebræus quoque

אל-עיר אחת

profectionis instar occubuisse dicit, quos pronunciat internecione delendos. Vel certe quoniam imminenti-
bus Assyrii, Israelitæ, sicut beatus Osee docet, ab Ægyptiis auxilium postularunt, nec tamen ullum sunt remedium consecuti: consequenter missam in eos mortem Ægyptiæ viæ, propheticus sermo denunciat, per quam ad eos nimirum non arma socia, sed iratior hostis irrupit. Cui sensui magis conveniunt quæ sequuntur, id est, quod et juvenes et equos in castris obsidione corruptos, vel captivitate judicat comminutos. Sed cum vos, inquit, conclusos castrorum putredo cruciaret, et videretis vobis mala captivitatibus protinus inferenda, nec sic reversi estis ad me, dicit Dominus. Tot ergo castigationum fructum mihi per vos perisse, quomodo me ferre arbitramini.

Vers. 11. — *Subverti vos, inquam, sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorram, et facti estis quasi torris raptus de incendio; et non redistis ad me, dicit Dominus (Ose. 14.).* Quis sapiens, et cognoscit hæc? Tunc intelliget misericordias Domini, quas sane in omnibus suis dispensationibus commendare non desinit: unde eas et in presentibus locis, cum certe magno severitatis ambitu procedat oratio, ita tamen abundare ac superfluere demonstrat ut [Ant. vel] doceat quas intulit plagis, multo sibi graviore, quam his qui patiuntur, videri. *Subverti vos, inquit, sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorram.* Quod certe non accidiss: Israeliticis populis, spes etiam promissæ liberationis affirmat: fit proinde sensus ejusmodi. Quoniam tantum calamitates, quas intuli, in vestrum sanguinem sævierunt, ut videantur mihi Sodomitæ ipsi non esse majora perpassi: juxta modum quippe necessitudinis, quia vos mihi adsciveram, ærumnarum ista congestio illis est incendiis æ exæquanda, quibus obscæna turba cum lectis conflavit et terris. Quamvis enim vobis spem recuperandæ libertatis indulserim, tamen videmini mihi sicut torris magis aliquis semiustus extractus de ignibus, quam in virenti consistens firmitate.

524 Vers. 12.-13. — *Quapropter hæc faciam tibi, Israel; postquam autem hoc fecero tibi, preparare in occursum Dei tui, Israel. Quia ecce formans montes et creans ventum, et annunians homini eloquium suum, faciens matutinam nebulam, et gradiens super excelsa terræ: Dominus Deus exercituum nomen ejus.* Et quia, inquit, statuisti cum benevolentia mea impudens obstinatione certare, necessitatemque mihi exerendæ severitatis imponis, faciam tibi quod ipse castigationum ordo deposcit. Neque enim decet, ut plus virium impudentia tua, quam nostra censura videatur habuisse, priusque ista quasi lassata desinere [Ant. desivere], quam tua aut iniquitas finiatur, aut vita. Quantum ergo ad me respicit, medendi continuo proposito: per te vero stabit, utrum ista multiplex castigatio emendationi proficiat, an potius ultionum. Quia ergo illa numeravi nuper incommoda, id est, penuriam frugum et imbrium, copiam vero locustarum et erucarum, si quid viroris reliqui fuerat absumentem lucem, anni germina, corporaque populantem, mala postremo hostilis obsidionis, tota in corruptionem castra vertentis, et gladium domi forisque sævientem: (quæ certe ego, inquit, per patientem misericordiam illi exitio, quo Sodoma perierat, comparavi: ita ut ad similitudinem combustorum torrium videatur reliquias vestras redditorum captivitas) quia ista, inquam, omnia correctionis inefficacia fuc-

^a Vitiose lectum est hactenus *exæquenda*.

^b Hic quidam non alius est als Hieronymo, cujus suggillandæ Expositionis, nullam de more Noster occasionem prætermitit. Ita vero ille interpretatus est: *Quum dixerit, hæc faciam tibi, quid facturus sit tacet, ut cum ad singula peccatorum genera Israel pendet incertus (quæ ideo terribiliora sunt, quia omnia suspicantur) agat penitentiam, ne Deus inferat, quæ minus, etc.* Confer quæ superius multa, nec sine Hieronymiani nominis contemptu, Noster objicere S. Doctori audeat.

runt: hoc faciam tibi sub ejusdem sare tenore proposito, ut pernicioso sane impietate depulsa, affectum emendationis assumas. Et ideo postquam id tibi, quod denuncio, inferri videris, in occursum Domini tui, spei melioris factus, arcingere, neque percussus parte sententiæ vel desperes salutem, vel judicantis oculis apparere formides. Nam cum eo est tibi ratio, qui nequaquam mortem morientis exoptet, sed qui etiam addictis, si eos commissorum videat penitere, succurrat. Quidam ^b hunc locum ubi ait, *Quapropter hæc faciam tibi*, ita accipiendum putarunt, ut ex industria dicerent, comminationis speciem fuisse celatam, quatenus quicquid posset auditor atrocissimum suspicari, id etiam crederet fuisse promissum. Sed animadverti licet, non suspicionibus terrorum rem fuisse promissam: cæterum quid se facturum diceret, post paululum publicasse. Nam interpositis quæ ad potentiam creatoris valerent, quasi cum repetitione subjunctum est:

B CAPUT V.

Vers. 1.-2. — *Audite verbum istud, quod ego leo super vos planctum: Domus Israel cecidit, et non adjiciet ut resurgat. Virgo Israel projecta est in terram suam, et non est qui suscitet eam.* Sicque sensuum ordo subtextitur, ut more suo sedulo Deus noster causas illatæ captivitatis absolverit: quam nimirum velut invitus implevisse videatur. Sed ad lectionis ordinem revertamur. Postquam ergo dixit: *Hoc faciam tibi, Israel. Postquam autem hoc fecero tibi, preparare in occursum Dei tui, Israel: Quia ecce, 525* inquit, *formans montes, et creans ventum, et annuncians homini eloquium suum, faciens matutinam nebulam, et gradiens super excelsa terræ, Dominus exercituum nomen ejus.* Ob reverentiam judicis in reorum pectoribus suscitandam, opera creatoris auditor intelligat, vel de effectu non dubitet ultionis, qui ^d eum sibi videat comminationem, ejus virtute subsistat universitatis. Id est: O tu Israel, quis sit meritum tuorum expunctor, inspicito: ille nimirum per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil (Joan. 1.): ille qui elementa jussione formavit atque distinxit: ille qui dedit sideribus ut lucerent, vallibus ut desinerent ^e, campis ut jacerent, montibus ut tumerent: ille qui spirabilem aerem, quo a cælo in terras media impletur inanita, tum densari in nubem, tum moveri in ventos præcepit: cujus providentiæ nova opera variis elementorum declarantur officis: qui cum sit tantus virtutis eminentia, tamen homini eloquium suum, id est, legem suam intimare dignatur. Et inter gubernationis miracula, quibus facit, ut nebulæ de terris, ubi eas matutinus sol afflaverit, exhalentur, donec immoratu ejusdem vaporis aut comprimantur, aut omnino siccantur; imò cum oportuerit, concretæ in nubes ad superiora ducantur, redditurque cunctis montibus celsiores, aquas conceptorum imbrium in subjecta diffundant: atque ita ^d sibi gubernationis ipsus vestigia impressa consignant; ipse inquam, factor elementorum, cui nomen est *Exercituum Dominus*, id est, cujus ea potestas est, ut nutui ejus serviant angelorum catervæ, eumque legem suam conditoremque fateantur: ipse, inquam, et vobiscum benignitate contendit, quatenus inferenda vobis tormenta denunciet, si quo modo affectu

^e Scriptum erat *gradiens*, quod et posset contextum orationis leviter attendenti probari magis; sed falli non sinit. Hebraicum exemplar, ex eoque Hieronymiana versio, quorum auctoritate *gradiens* restitimus.

^d Vitiose antea qui cum: alia ejusmodi sæpius, nec lectore admonito, castigantur.

^e Atque heic mendose *desiderent* legebatur, pro quo *desinerent* restitimus. Optime, nedum mendose, ut nobis vide ur. *D: sidere* enim vallibus omni no congruit vix autem de *inere*. Ebit.

pœnitendi in vestris mentibus excitato, vel æra emendatio reos subtrahat ultioni. Quod sane remedium quoniam obstinata pravitate corrumpitis, vocem nostræ lamentationis accipite, cuius semper monita respiciatis: vocem, inquam, qua suprema vestra prosequimur. *Cecidit cecidit, non adjiciet ut resurgat. Virgo Israel projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam.* Id est, illa gens de clara Israelis stirpe descendens, et quæ virgo appellari vel ante meruerit, vel suaverit (quippe cujus pudicitiam, qua in consortium fuerat proprii rectoris ascita, profanitas nulla violasset: vel cujus felicitatem continua integritate pollentem, captivitas nulla corripisset) ea nunc proculcatui vincentis exposita, probra simul et tormenta perpetitur. Nec usurpat aliquod de amovenda calamitate solatium; cæterum in terra sua velut mulier pollutionibus subjecta decubuit, et miseriis deprimentibus, ad sepulchra pervenit, nec est qui opem ferre valeat, et sublevere dejectam, quam censura omnipotentis attrivit. Ab illo ergo versu **526** in quo sit, *Formans montes, et creans ventum*, usque in præsentem locum, ex persona dictum propheta accipi potest, de Dei videlicet potentia disserentis. Quod autem dicit ita in terram suam cecidisse Israel, ut penitus non resurgat: cum et præcedentes et sequentes sententiæ solvendarum quandoque miseriarum solatia repræsentant, et in ipsius animadversionis tempore imminutionem magis populi quam interfectionem inveniunt, ita debemus accipere, quod vel lugubris affectu cumulatus æstimavit illata discrimina: sicque funditus appellasse deletos, quos ex majore videret parte contritos; vel certe in eorum personis, quos captivitas absumebat, ire pressum: neque a quopiam gentem Israelis suscitari posse signaverit.

Vers. 5. — *Quia hæc dicit Dominus Deus, Urbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum: et de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Israelis.* Non subito captivitatis miseria irruisse, sed multis temporibus cum expectatur emendatio, castigatum fuisse populum, Regum declarata historia: atque ideo per prophetas varia eum Deus nostro voce compestat, tum denunciando perniciem, eamque fixam esse dicendo, tum prospera, si emendaverit, pollicendo. Haud itaque quasi in minus tempus coarctans, aliquam in dictis esse discrepantiam suspicaris: sed prolatas sententiæ per longa tempora, eque opportuna distribuens, consequentiam suam omnibus constare reperies: ac paulatim crescentibus malis, regnum profani populi comminutum, donec ad ultimam captivitatis exitium perveniret. In illis proinde urbibus atque regionibus, quæ adhuc quasi stante metropoli, id est, Samari, vastabantur, gentis decimationem factam intelligamus, ut nobilibus interuentibus partibus, quæ erat extrema permaneret. Quæ quoniam ad hoc illata fuerat decimatio, ut sicut alios justo dabat exitio, ita alios perentium emendaret exemplo: exhortatio continuo ipsius judicantis insonnit.

Vers. 4.-6. — *Quia hæc dicit Dominus domui Israel, Quærite me, et vivetis. Et nolite quærere Bethel, et in Galgala nolite intrare, et in Bersabee non transibitis, quia Galgala captiva ducetur, et Bethel erit in utilitibus. Quærite Dominum, et vivo te, ne [Ant. nec] forte comburantur a igni domus Joseph, et devorabilis, et non erit qui extinguat Bethel.* Quia id, inquit, quod a lege et pietate debueras discere, o tu Israel, ut uni videlicet factori tuo continuæ devotionis adhereres officio, qui te et propitius beatum, et iratus miserimum redderet, sæva demum pericula docuerunt: vel nunc

* Reliqui libri atque Hebraicus ipse textus ut ignis, וְאֵשׁ.

† Videtur abs Hieronymo acceptisse, ubi ait, Symmachus, absolute stellas, Theodotio interpretatus est vespem: Hebræus autem, qui nos in Scripturis sanctis erudit, Chazil, interpretari putat splendorem,

A studium pœnitentis assumto, et de correctione actuum, si vice, cogitato. Require me proinde, quem profanitati serviens reliquisti: require me, inquam, inveniri paratum, et ubi primum quærere cœperis, obviantem inveniens: quia omnis qui petit, accipiet: qui quærit **527** inveniet, pulsanti aperietur (*Matth. 15.*). Noli sacrilegiis tuis dissimulationem nostræ quæstionis adjungere, ne horridior delegaris, oblata remedia negligendo, quam, quæ promulgata fuerant, præcepta temerando. *Quærite me, et vivetis.* Nolite quærere Bethel et Galgala et Bersabee: hæc autem urbes sicut Regum prodit historia, et vitulis, quos Jeroboam fecerat, et reliquis erant idolis mancipatæ (*3. Reg. 12.*). Denunciat ergo consulem Dominum, ut illa quæ abominabilia profanitas reddidisset, frequentare desinerent, ne cum eis pariter quippe [*Fortè* quique] destinatis exitio disperirent. Quærite ergo Dominum, quæ non vult mortem morientis; et quærentes revertimini ad eum, et vivetis, ne incipialis inmissio tectis profanorum incendio concremari. Sed videamus et reliqua

B Vers. 7. 8. — *Qui convertitis in absynthium iudicium, et justitiam in terra relinquitis. Facientem Arcturum et Orionem, et convertentem in mane tenebras, et diem in noctem mutantem: qui vocat aquas naris, et effundit eas super faciem terre, Dominus nomen ejus.* Eodem quo supra, ordine, ut potentiam iudicis explicaret, quod idem esset creator, admonuit, propositumque ejus, qui quantum in se est, cunctis consultum vellet, ostendens (quippe quibus existendi causam solam ejus bonitas præstitisset) dicit: quia iudicium ejus, quod dulce esset innocuis, isti sibi instar absynthii amarissimum reddidissent. Ergo quod ait, *Qui convertitis in absynthium iudicium*, vel ita debemus accipere, ut divinum iudicium, quod sibi meritis suis fieri exitiabile compulerunt, convertisse eos in amaritudinem, conqueratur: vel certe ipsum humanæ rationis examen in amaritudinem dicat fuisse corruptum: culturam videlicet idolorum,

C scilicet quos per Moysen acceperant, ritibus præferendo. Requirit autem, *Et justitiam in terra relinquitis*: quod ad ipsius electionis culpam revocare possemus, quæ iudicandi normam, quasi aliquid proculcabile reliquisset, nisi subjectis verbis quid justitiam vocasset, ostenderet. Ait enim, *Facientem Arcturum et Orionem, convertentem in mane tenebras.* Justitiam ergo appellavit ipsum Deum nostram qui merito, et virtus et sapientia nominatur (*1. Cor. 1. 24.*): eumque a profanis esse relictum, id est, spreum, conquestus, opera ejus, quibus mundus gubernatur, enumerat: ut illorum nimirum crimina committeret, qui tantæ majestatis Deum non timuerint asperare. Quod autem astrorum ea vocabula intulit, quæ a Gentilibus videntur imposita (quamquam alii interpretes solum sidera ^b dixerint) possemus consequenter accipere, quia obviis vocabulis ad distinctionem astrorum, non ad confirmationem fabularum sit usus propheta: secundum illud quod et Apostolus poetarum sententiæ nequaquam est dedignatus assumere (*Act. 17.*). Notandum etiam illud, quod cum descriptionem ætheræ informationis vellet amplecti, astrorum vocabulis quatuor plagas, quæ etiam Climata vocantur, expresserit: id est, Arcturo Septentrionem, Orione vero Australem, quæ est et regione, constituens: diei autem et noctis vicissitudine, ortum Solis, **528** occasumque signando. Ubi pulchre potentiam opificis admiratus, tenebras ipsas ait eum in mane convertere: ita enim Solis globus cum explicaverit gyro, repentino terras splendore profudit, ut inventas tenebras non populisse, cæterum in

D et significare generaliter astra fulgentia. Et paulo post, Hebræa nomina, quæ apud eos aliter appellantur, vocabulis subularum Gentilium in linguam nostram esse translata, qui non possumus intelligere quod dicitur, nisi per ea vocabula, quæ usu didicimus, et errors combibimus.

et significare generaliter astra fulgentia. Et paulo post, Hebræa nomina, quæ apud eos aliter appellantur, vocabulis subularum Gentilium in linguam nostram esse translata, qui non possumus intelligere quod dicitur, nisi per ea vocabula, quæ usu didicimus, et errors combibimus.

luccem mutasse videatur. *Qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen ejus.* Elegantissime et scientissime cum de elementorum loqueretur officiis, ad creatoris institutionem et gubernationem pertinentibus, eum quidem dixit omnia facere, cujus nimirum potentia et formavit eosdem ordines, et tuetur: cujus tamen præcipue sideris ministerio ad creandas fruges uteretur, ostendit: nimirum Solis, qui discessu quidem noctem, nobis regressu diem pararet. Ergo quoniam descriptionem naturalium sermo contigerat, subdidit etiam, quod vel exhalatus de terris humor, vel assumpta de marinis fluenta guttibus, ad superna eodem vapore raperentur, ac denno suspensa de nubibus, quæ ire ad summa cæli ipso jam pondere non valerent, amarum salsedine transfusione deponerent, et ita denum terris sitientibus redderentur: sicque alendis frugibus permixtu contrariorum, humoris, videlicet, et vaporis, ubertas admiranda contingeret: quod utique tantæ magnitudinis negotium explicare non posset, nisi ille qui solus universorum Dominus jure creationis ostenditur. Sed videamus et reliqua.

Vers. 9. — *Qui subridet vastitatem super robustum, et depopulationem super potentem offert.* Cui negotio pararetur potentia præmissa descriptio, consequenter aperuit, id est, ut metum in audientium pectoribus excitaret, et intelligeret quantum calamitatum agger impenderet his, quibus tantæ potestatis iudex esset infensus. Ille, inquit, qui est universorum creator, merita quæque pergit expungere: et licet viribus ejus nemo possit obsistere, tamen reorum, qui sibi videbantur esse potentes, tormenta subridet, quos ea videlicet facilitate comminuet, ut indignationem suam subreptione potius indicet, quam clamore. Quidni, cum ejus nutu universa famulentur, et pro diversitate meritum dicto obaudientia, tam adversa, quam prospera consequantur? Subridet ergo vastitatem super eos, qui sibi videbantur potentes, ac dicere solebant: *Lingua nostram magnificabimus: labia nostra a nobis sunt: quis noster Deus est (Psal. 21.)?* Adversum ejusmodi, inquit, prolanissime sibi de prosperis viribus arrogantes, ille, inquit, ultor æternus afflictionis tormenta subridet, atque indignationem suam ejusmodi rictus [*forte risus*], qui a tempore discrepet, usurpatione declarat. Robustos proinde et potentes, vel pro invidia superbæ, vel pro memoria felicitatis antiquæ, Israelitas vocat: quos jam denunciavit, et ex majori parte consumtos, et captivitate proxima transferendos.

Vers. 10. 11. — *Odio habuerunt in porta corripientem, et loquentem perfecte abominati sunt. Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem, et prædam electam tollebatis ab eo; domos quadro lapide ædificabitis, et non habitabitis in eis: Vineas amantissimas plantabitis, 529 et non bibetis vinum earum.* Prophetice orationis institutio custoditur, ut postquam videlicet fuerint denunciata supplicia, statim severitatis ipsius causa subdatur, ne videlicet tantæ pietatis Dominus, indignatione potius aliquid quam ratione fecisse videatur: simul etiam ut ostendat, quanta consuât benignitate pauperibus, cum eorum contumelias et rapinas violatuli religionis annectit. Per quod consequens esse convincit, quia profanatis mentibus nulla inest civilis cura justitiæ, nullus humanitatis affectus: sed sociis suis quasi perciti vento furoris insistant, et pauperes quosque professa feritate dilacerent. Unde et hi qui ad cultum idolorum sacrilega mente defecerant, nullis penitus sceleribus abstinuerunt, sed tam

essent pestiferi sociis et civibus, quam ipsi Domino, quem aversabantur, ingrati. Quod autem dicit, quia in portis corripientes odio fuerint insecti, a morem Judaicæ institutionis ostendit, qui ita fuerat ordinatus, ut negotiorum arbitri in portis urbium quarumque residerent: ne qui opus eorum habuisset examine, quæstione aliqua laboraret, sed in ipso ingressu, apud quos experiretur, offenderet. Non autem Israelitas, maxime jam sub regum profanorum potestate degentes, hunc morem qui per beatum Moysen in sacerdotali republica fuerat constitutus, mansisse arbitremur: sed quod ostendat, illos cum ritibus etiam civilia jura violasse, et vitium odium cum ipsarum prædicatoribus indidisse; ac si quis adhortari ad correctionem sanctitatemque voluisset, eum protinus, odiis conspirantibus, interisse. Cur autem censorum monitis adversarentur ostendit. *Diripiebatis, inquit, pauperem, et prædam electam tollebatis ab eo.* Igitur ut sine impedimento aliquo vel timoris, scilicet, vel pudoris, per damna et contumelias pauperum vad-retis, monitores sobrios estis perosi. Notandum vero quod ait, quia electam prædam ab inopibus auferrent, cum utique consequentius æstimetur alterum e duobus: ut aut non habuerint magna quæ perderent, quos pauperes constiterit, aut locupletes merito nominentur, si ab his pretiosa quæque prædator auferret. Intelligendum ergo, quia vel appellaverit pauperes, quos illi rapinis suis ex locupletibus inope: reddidissent, vel certe ad affectum magis possidentium, quam ad damnorum momenta respiciens, et si parvas res, tamen pauperibus ipsa exiguitate pretiosas, atroci dixerit cupiditate sublatis. Ad cujus rei testimonium, vel unius saltem recordemur exempli Nabuthæ sancti viri vineam, brevem illam spatium quidem, sed domino suo gratissimam, ac ipsa jocunditate 530 pretiosam, Achab rex stolidissimus concupivit: et cum domino de venditione mandasset, respondit Nabutha, se hereditatem paternam non posse contemnere, nec eadem, si liceat, velle privari. Tunc rex profanissimæ conjugis stimulatibus hortatu, avaritiæ suæ lacinis crudelitatis adjunxit, et interfecto Nabutha, vineam quam concupierat, occupavit (3. Reg. 21.). Sic ergo electas prædas, quibus domini videlicet nihil pretiosius æstimarent, cruentis ausibus auferrebant, pro quibus factis quid eis denunciet, audiamus.

Pro eo quod de polibatis pueres, domos quadro lapide ædificabitis, et non habitabitis in eis. Vineas amantissimas plantabitis, et non bibetis vinum earum. [Vers. 12.] *Quia cognovi multa scelera vestra, et fortia peccata vestra.* Hoc nempe depredationum vestrarum tenebat audacia, ut suppetere instrumenta luxuriæ, atque habitationes vestras grandibus coloris expensis, quasi et munimento et voluptati futuras. Sed duo vobis pariter venient, ut ædificetis quidem, sed [Ant. et] in eis nequeatis habitare: et tam molitione operis quam eius amissione cruciemini, atque in eo sentiatis cumulatam dolorem, quod non tumultuariis, sed elegantibus habitationibus excidatis, nec sane de calamitate conqueri possitis, aut divinum inter gemitus sperare subsidium, quorum peccati resistat turba culpæ. Quidni cum videant simul se atrociora, et in civem, et in proximos edidisse? Hæc autem omnia, ut prodit historia, decem illæ Samariticæ tribus, et a vicinis sæpe hostibus, sed potissimum ab Assyriis per-tulerunt. Judas vero, vastante Babylonio, eisdem communicavit exitiis. Cum ergo domibus ampliissi-

^a Elegantissimo Hieronymus, quem laudare iterum placet: *In porta autem juxta veterem Judaici morem populi fuisse judicia, et sæpe legimus, et crebro interpretati sumus, ut nec agricola ad causam veniens, frequenter civitatis et novo terrorer aspectu, nec urbis habitator longe ab urbe properaret, et subvectionem quaereret jumentorum.*

^b Deest apud, aut quid simile. Cæterum haud vi-

deo, cur Auctor illum apud Israelitas morem juris dicendi in portis civitatum mansisse per id temporis neget, cum et diu post, et apud alias Nationes viguisse, certis argumentis compertum sit. Fortasse plus aliquid deest, et loci corruptio mentem ejus ut assequamur non sinit. Certe inferius ad vers. XIII, *In porta, inquit, civitatis, in locis videlicet judiciorum spectante populo, etc.*

nis, atque crati-simis, vineisque fertilibus, et proprio quod est amplius labore plantatis, fueri is, addita etiam captivitate, privati, reputate hoc peccatis, que maxima commisisis.

Vers. 15. — *Hostes justi, accipientes munus, et pauperes in porta deprimentes. Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.* Per varias species, statim corrupte civitatis exaggerat. Et sicut supra dixit, quoniam hortantes ad justitiam pre-essent, imo etiam perculissent: ita consequenter eosdem *hostes* vocat. Quod sane duobus modis intelligi potest, ut *justi* quasi genitivo singulari, justitiam pronuncientur inimici, id est, justitiæ non vos negligentes arguo, sed osores: ex quo descendit affectu studiosiorum vestrorum funesta perversitas, cum iniquitati impudentiam copulantes, nec optetis latere quod geritis: sed in porta civitatis, in locis videlicet judiciorum, spectante populo, nequaquam meritis causas, cæterum pretiis æstimetis: **531** et iniquitatem pecuniosorum de pauperum facultatibus adjuvetis: vel certe *hostes justi* per nominativum pluralem appellari esse credantur, ut enumeratis multis magnisque criminibus, quasi commotus intulerit, qui d*icitur* *justi* hostes essent, id est, religioni et Deo adversarios quasi legitimos exhiberent. Locuti est vero familiaris d*icitur*, qui et justos exercitus, et justas provincias, id est, magnas appellare consueverunt. Sed videamus et reliqua.

Vers. 15. — *Ideo prudens, inquit, in tempore illo tacebit, quia tempus malum.* Tempus in declinatione mutavit: vel præterita quippe, vel præsentia populi gesta dinumerans, consequentius diceret, prudens in tempore illo tacebat, pro quo ait *tacebit*. Quia ergo eos justum, id est, legitimum, adversum honestatem et religionem, bellum pronuciaverat suscepisse: merito, inquit, ad justitiam revocantem ora siluerunt, et prudens quisque cum gemitu ac dolore contuit, considerans nimirum nihil loci salutari superesse doctrinæ, et ideo sibi consulere debere reticendo, cum nihil jam promoveat disputando. Ipsi sunt autem prudentes in silentium publico horrore compulsi, de quibus supra dixerat: *Odio habuerunt in porta corripientem, et loquentem perfecte abominati sunt.* Cum ergo ita prophanorum plebium conspirarit audacia, ut veritatem pietatemque doctrinæ, quasi denunciatio certamine persequatur, prudens quisque doctor flebit quidem, sed tacebit: videns quoniam sicut aspidem surde obturaverint aures suas, ne quid ad eos de salutaribus possit penetrare carminibus. Id sane ipsum quaestionis aliquid videtur afferre, quod brevi est expositione purgandum. Laudatur siquidem prudentia doctoris inter silentium se tunc redigentis, si a parte auditorum reflant adversitas. Atque magister Gentium præcipit, merepat, obsecrat opportune (2. Tim. 4.), eamque perseverantiam omnis fere sacra Scriptura commendat. Est proinde adhibenda distinctio, quæ concordiam possit vindicare mandatis. Quandiu populus, etsi per negligentiam multa delinquens, tamen sub discendi professione

* Heic negligentes pro negligenter, mox, sive altero ab hoc versu impudentiam pro impudentiam rescripsimus. Cæterum ipse magis imperitiæ notandus Auctor est, qui *hostes justi duobus modis intelligi posse*, antonat: ac primum, ut *justi quasi genitivo singulari, justitiæ hos es pronuncientur*, quod unice verum est: tum ut *hostes justi per nominativum pluralem appellati esse credantur*, quod cum Hebræi archetypi, aliorumque exemplarium sensu stare nullo modo potest. Quin etiam arguere ex hoc loco licet, nedum Hebraicæ illam, sed et Græcæ linguæ locum penitus inscium: neque enim, ut in Latino, locum ambiguo sensui dant ista: עָרְרִי עָדִיד, et *κατα-παύσας δίκαιον*. Hoc vero, quod res est, si novisset, par non est credere, voluisse ineptum ex Latina ambiguitate sensum consecrari. Et videri eum tamen

consistit, debet legitimus magister nequaquam clandestinas aliquorum offensiones timere; cæterum omnibus qui ad audiendum convenerint, docendi assiduitate consulere: quippe qui pecuniam sibi commissam unumquodque audierit esse credendam: alium autem venturum, qui et sortem repositat et sœnus. Si vero fuerit tantum in pejus facta mutatio, ut impietate plebis ipsi discipulato colla subducant, et prurimum auribus sustinentes, ineptis tantum fabulis acquiescant: tum plane jam necessarium esse silentium doctoribus cum propheta dicentibus, *Obmutui, et humiliatus sum, et sicut a bonis, et dolor meus renovatus est (Psal. 38.)*.

Vers. 14. 15. — *Querite bonum, et non malum, ut vivatis, et erit Dominus Deus exercituum vobiscum, sicut 532 dixistis. Odite malum et diligite bonum, et custodite in porta iudicium: si forte miseretur Dominus Deus exercituum reliquias Joseph.* Ili versus ex persona miserantis prophete interpositi videntur, Israelitas videlicet etiam sub ipso jam exito positos commonebent [Ant. commoventis], ut in correctionis vota studiaque conspiraret, ^d si forte Deus exercituum, cujus tanta est clementia, quanta potentia, ejusmodi emendationibus mitigetur, et delendis saltem reliquiis atritæ gentis abstergeat. Subjicit autem quod habeat ad superiora contextum.

Vers. 15. 17. — *Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator, In omni us plateis erit planctus, et in cunctis que foris sunt dicitur, Væ, væ: et vocabunt agricolam ad luctum, et ad planctum eos qui sciunt plangere. Et in omnibus vineis rit planctus, quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus.* Seposuit illis versus, quos ex persona diximus prophete miserantis illatos, invectionis ordo decurrit: ut post illud quod ait, *hostes justi, accipientes munera, et pruperes in porta deprimentes, ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est*, connexe videatur illatum: *Propterea hæc dicit Dominus Deus, et reliqua*, quæ sequuntur: lamentationes videlicet in omnibus plateis audendas. *Et in cunctis, inquit, que foris sunt dicitur, Væ, væ*: quia planctus fore dixerat in plateis, addidit, et quæ foris sunt simili commoratione [Foris commoratione] miscenda, ut non utique solis videretur urbibus comminari. Dicitur itaque tota regione *Væ, væ*: et tam vineæ, quam campi, atque montes miserabilibus personabunt lamentis. *Quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus.* Diu me, inquit, quasi absentem, et quæ gereretis penitus non videntem, ne quidquam estis experti: nihil enim de emendatione per tam longas inducias cogitastis. Nunc jam in regionem tuam sacrilegio inquinatam is animadversor ingrediare, cui ulterius non possitis illudere. Pertransire se vero dicit, ut illius memoriam temporis introducat, quo vel Egyptum, vel Sodomam legitur interivisse, Egyptia primogenita, vel Sodomitica tecta consumens. In hunc ergo modum pertransibo, ut edam quam merita exigunt, ultionem. Unde et apud beatum Osee, cum de mitigatu sententiæ disputaret, ait: *Quia Deus*

linguarum peritum, diximus.

^b Legebatur atque pro atqui: mox etiam adverbio opportune, alterum sufficiens videtur, importune.

^c Suffecimus heic nomen Deus, quod deerat: tum dixistis pro dixit, legitimus, cogentibus utroque loco, cum reliquis libris omnibus, tum præcipue Hebraico exemplari. Mox quod dicitur, *custodite in porta*, in laudatis isdem libris est, *constituite in portis*.

^d Contrario sensu, et supino nimis errore, lectum est hactenus, *ne foris, etc.*

^e Atque heic suffecimus Deus, quod aberat: tum illa, et ad planctum eos qui sciunt plangere, etc., refleximus ad Hebræum archetypum, et Hieronymianam versionem, cum antea vitiose ita haberetur, *agricolas ad luctum et planctum. Eos qui sciunt plangere, etc.* Nec dubium, quin hæc sint menda librariis tribuenda.

ergo, et non homo, in medio tui sanctus, et non ingrediens civitatem (Usee 11. 9.). Quod ergo ibi se miseratus promiserat non esse gesturum, id nunc facturum pollicetur iratus, id est, per medium populi ulciscens animo transiturum. Cum autem harum calamitatum agger irruerit, agricolæ non ad culturam, sed ad lamenta convenient, convocantes secum qui sciant plangere. Quod secundum morem illius regionis, qui etiam apud alias gentes vigeat, illatum est: erant enim funebres cantilenæ, quas ad rythmum præcinentibus aliis, turba resonabat. Ergo quasi ut legitimum **533** populi sonus exprimeret, plangendi scientes denunciatur convocandos.

Vers. 18.-20. — *Vae desiderantibus diem Domini, ut quid eam volitis? Dies Domini ista, tenebræ et non lux. Quomodo si fugiat vir a facie leonis, et occurrat ei rursus: et ingrediatur domum, et innotatur manu sua super parietem, et mordeat eum coluber. Nunquid non tenebræ dies Domini, et non lux: et caligo, et non splendor in ea?* Consilium et propositum pietatis divinæ, Gentium magister ostendens: *Bonitas*, inquit, **B** *Dei ad pœnitentiam te adducit, secundum autem duritiam tuam, et cor impenitentis, tu tibi thesaurizas iram in die iræ (Rom. 2. 5.), ut ipsa dilatione cumulata excipias ultionem.* Hoc ergo proposito consulendi per multorum regum ætates prophetæ his comminatio personabat: et præibat describendis calamitatibus terroris ambitio, quæ in pectoribus audientium formidinis et correctionis suscitaret affectum; sed illi qui abuti remediis adsuessissent, dilationem pœnarum atque mortium ad mendacii argumentum trahebant, dicentes, videlicet, prophetas commemorando diem Domini, vanos excitare terrores. Ergo inter cætera, quæ lascive impræbeque loquebantur, ista quoque cum irrisione dicebant, videlicet, se de idere diem Domini, et ut tandem revelaretur, optare; non quod veris desideris eam postularent, sed quod nequaquam veniente, comminantis prophetarum falsitas proderetur. Proinde sacrilegis conscia suæ veritatis censura denunciatur, quod illam desideratæ diei professionem afflictio multiplex consequatur, nec eis illud tempus ad bona argumenta, sed ad stipendia dura respondeat, talesque calamitatum orientur procellæ, ut illic acerbus discrimen semper occurrat, quocumque miseri confugiendum putarint. Dies (inquit) ille squalabit adeo angorum tenebris, ut nullum consulentis lumen relinquat, sed a pernicie in pernicem, se formidinis miserissimi exagitante, discurrant: ut si quis fugiens insequentem leonem ursis savientibus obviet, ac subitæ formidinis augmenta perpessus, domum aliquam occultandus irrumpat, cumque manu parietis, ut post tantam consternationem paululum requiescat, admovent, morum serpentis in foramine latentis incurrat: sicque veneno in viscera labente, disperat. *Nunquid non tenebræ dies Domini, et non lux: et caligo et non splendor in ea?* Non solum tenebræ, sed etiam caliginosam illam esse noctem denuncio, qua videlicet et lux securitatis abgetur, et nulla consolationum sidera sublucebut.

Vers. 21.-24. — *Odi et projeci festivitates vestras, et non capiam odorem cœtuum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi hoc: occumata, et munera vestra non suscipiam, et vota pinguium vestrorum non respiciam.*

^a Addidimus vestro quod deerat, Hebraico textu, cæterisque suffragantibus libris.

^b Addunt plerique libri cum ipso Prophete textu in deserto; contrario illud vobis reticent, ubi dicitur quas fecistis vobis.

^c Denum neque nomini S. Doctoris parcat, quo lactenus dissimulato, satis habuit dicam doctrinæ inferre. Neque vero imus inficias, hanc ejus sententiam de Israelitarum in deserto perpetua ferme idololatria minus probari aliis doctis et recentiorum præcipue choro; sed qui miseram opinionem eam vocare audet Noster, næ ipse se miserum, et Rufiniani ingenii prodit. Est et illud iniquioris infensique animi indi-

Aufer a me tumultum carminum tuorum: et cantica lyre tuæ non audiam. Et revelabitur quasi aqua iudicium, et justitia quasi torrens fortis. Quamvis arguendo Israeli, id est, decem tribubus, majore parte orationis insiterit, tamen etiam **534** Judæ delicta contigit. Siquidem et inter principia operis cum intulisset diversarum gentium mentionem, pervenit ad Judam, et a t: *Super tribus sceleribus Judæ et super quatuor non converteriam eum, eo quod abjecerit legem Domini, et mandata ejus non custodierit. Deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierunt patres eorum: et mittam ignem in Judam, et devorabit ædes Jerusalem.* Quamquam ergo Israeli vehementior institisset: tamen postquam ad exprimendam diem Domini, id est, ultionis tempus sermo pervenit, ejusque severitatem diversis imaginibus explicare contendit, quæ utique terribilis pompa vindictæ non minus Judæ, quam Samaritæ plebibus imminerebat: ceremoniarum quoque solatia, quæ, profanato Israel, Judas adhuc videbatur celebrare, enervata potius et abjecta monstravit, commendandæ videlicet occasione censuræ, apud quam inter damnæ morum, placamenta ejusmodi nihil valerent, æquum se judicem utrisque fore tribubus indicavit. Ergo dilatione sententiæ etiam Judæ cum Israele denunciatur, quoniam cœtus eorum oblationesque fastidiat, et voti in quibus soleant pingues hostias immolare contemnat: carminibusque quibus Dei canant laudes, ita offendatur, ut tumultus magis se pronunciat sentire, quam cœtus. Hæc siquidem omnia religionis officia tunc grata esse Deo, tunc placita, quando cum bonis moribus exhibentur. Cæterum si ea usurpent sacrilegiis et iniquitatibus servientes, ita nihil promoveant ad impetrandam salutem, ut oratio eorum fiat in peccatum (*Psal. 108.*). His ergo cunctis solatiis convictis atque depulsis, *judicium Dei revelabitur quasi aqua: quod ne obscurum esset, adjecit: et justitia quasi torrens fortis.* Inundatio eas nimirum immisæ calamitatis abripiet, et diluvii instar extinguet. Diversis enim imaginibus potentiam et cognitionem vindicantis gestit exprimere: quæ sicut potest fluitibus antequam irruat mitigari: cum inclinet, non valetit eludi.

Vers. 25.-27. *Nunquid hostias et sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel? Et portastis tabernacula Moloch vestro et imaginem itolorum vestrorum, sidus Dei vestri, quæ fecistis vobis. Et migrare vos faciam trans Damascum, dicit Dominus, Deus exercituum nomen ejus.* Hujus loci etiam beatus Stephanus sub tempore gloriosæ meminit passionis. Nam cum furentium Judæorum cinctus agminibus de prænuntiato a sacris vatibus Redemptoris nostri mysterio disputaret: *Convertit, inquit (Act. 7. 42.), Deus, et tradidit illos servire militiæ cœli, sicut scriptum est in libro Prophetarum: Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi quadraginta annis, domus Israel, et suscepistis tabernacula Moloch, et sidus Dei vestri Rempha: figurus quas fecistis vobis ad rare eas, et transferam vos trans Babylonem.* Locus vero ipse quamquam apertam habere videatur causam, id est, censuram iniquas plebes increpantem: tamen ita sententias miscuit ad diversa tempora pertinentes, ut non parum obscuritatis offuderit. Denique **535** Hieronymus in hoc loco adeo miseram re-

cium, quod Hieronymus ἀπλῶς nominat, nulla addita honoris significatione, ne Presbyteri quidem, quam ipse olim negatam sibi compellationem ab Joanne Jerosolymorum Episcopo conquestus est, et perinde atque convitium ab homine inimico tulit. Ut autem intelligas, quam etiam non incommode illa S. Patris doctrina defendi possit, animadvertenda ejus mens est, qui ideo omnes tunc idolis hostias oblatas pronunciat, quod quæ Deo vero offerebantur, non viderentur ex animo offerri. *Ex eo, inquit, tempore, quo aurum in caput vituli transformarunt dicentes, Isti sunt dii tui Israel, etc.; omnia quæ fecerunt, non Deo, sed idolis fecisse monstrantur. Et quod postea*

cepit opinionem, ut diceret quia quadraginta annis, quos in solitudine referuntur egisse, non Deo, sed idolis servisse videantur: cum nihil utique tale historia consignet, sed tantum quod caput vituli, Moyses morante, conflaverint, quod tamen statim, eodem jubente, contriverint. Non ergo cæremonias Legales sideribus aut angelis offerebant, quarum ritum et ordines auctor noster proprio ore composuit, sibi que uni omnia offrenda mandavit. Secundum consuetudinem ergo Scripturarum diversa quidem tempora, cæterum similia increpantis sermo conjunxit, ut ostenderet, quia in præsentibus sacrilegiis profanos imitarentur parentes, qui sibi deos improbe fieri postulant es, in vasta solitudine concidissent. Quid ergo, ait, mirum, si et hi de propriis finibus exigantur trans Damascus, videlicet, in Babylone utraque perituri? Quod autem posuit *sidus Dei vestri*, in Hebraico dicitur stellæ habere nomen, ^a id est, Luciferi, quem usque hodie Sarraceni colere feruntur. De quo tamen nihil tale Scriptura commemorat, videlicet eo tempore, quo fuit caput idoli fabricatum, ad similitudinem nimirum Ægyptii bovis, quem Apim nominant, quod stellis quoque servire decreverunt. Sed colligimus, quia per imitationem Ægyptiæ superstitionis, aliis quoque Gentibus componantur, quasi nihil sit profanitatis, quod non per susceptionem unius idoli venerari et colere censeantur. Fit autem contextus in sensibus, si his quæ fuerant interjecta, sepositis, ad illud quod dixerat, *Væ desiderantibus diem Domini*, **536** hoc respiciat quod

quædam Domino eos legimus obtulisse, non voluntate, sed pœnarum fecerunt meum, et eorum interfectione, qui propter idola corruerunt. Dominus autem non ea quæ offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium. Denique ubicumque occurrunt, semper corde reversi sunt in Ægyptum, desiderantes allia et crpe, et cucumeres et carnes Ægyptias, et Manna, quod de celo datum est, contemntes. Quod ut sic intelligamus, Stephanus primus Martyr Evangelii, dignus nomine suo, in Apo-

ait, Nunquid hostias et sacrificium obtulistis mihi in deserto: id est, longanimitate et benevolentia mea, quæ differt longis temporibus ultionem, ita abutitur vestra profanitas, ut argumentemini nunquam venturum esse illud exitium, quod necdum venerit, cum fuerit sæpe promissum: quasi non suppetant exempla, quibus agnoscatis consuetudinem meam, quia his nimirum qui destinantur exitio, longum ad pœnitendum tempus indulgeat. Sed ut prætermittam reliqua, saltem illud aspiciate: quia cum eductus de Ægypto populus ad montem Sinæ pervenisset, et consistens inter miracula meis digna virtutibus, ad cultum tamen idolorum, quæ reliquerat, revertisset, meruit exitio destinari. Ego tamen nec sacrificiis eorum, nec muneribus mitigatus, quadraginta annorum tempus indulsi, neque iram subito in reos ævivere promisi [Forte permisit]. Cæterum agmina sensim jam sententiæ addicta consumi, sicque nec indulti temporis longitudo, quod denunciatum est, frustravit iudicium, nec accensam præcipitavit horror criminis ultionem. Cur itaque dubitatis futurum quod jam factum videtis? id est, ideo vobis denunciari venturas calamitates, nec easdem celeriter inferri, ut emendationis spatium præbeatur, non ut evanescat ultio, cui nihil valebit tempus officere. Vos autem quoniam bonitate Dei impudenter abutimini, consequetur finis eorum parentum, quos in sacrilegiis estis imitati: ut sicut eorum cadavera in vasta solitudine corruerunt, ita et vos de patriis excussi finibus, in barbara regione moriamini.

stolorum narrat historia, etc. Videsis Præfationem nostram.

^a Hæc autem Hieronymo ab ipso accepit, cuius relicet nomen. Quæ, ait, sit ipsa imago vel idolum, sequenti sermone demonstrat. Sidus dei vestri, quod Hebraice dicitur Chocab, id est, Luciferi, quem Sarraceni hucusque venerantur. Idem in Vita S. Hilarionis Tom. II. col. 27. Luciferi cultui Sarracenorum nationem deditam notat.

LIBER SECUNDUS ^a.

CAPUT VI.

Vers. 1. — *Væ qui opulenti estis in Sion, et confiditis in monte Samariæ: optimates capita populorum, ingredientiæ pompaticæ domum Israel.* Exosam quidem Deo semper fuisse superbiam, frequens Scriptura commendat, quippe quæ initium peccati talis fuerit, ut Angelos in dæmones commutaverit. Unde et beatus David sollicite deprecatur, ne subiaceat proculcatui superbiorum: ibi enim, inquit, *ceciderunt omnes oprantes iniquitatem* (Psal. 55.). Hic tamen propheticorum ordinem in increpatione custodit, ut superbiam quasi fructum esse impietatis ostendat, per quem tenorem Apostoli quoque sermo videtur ingressus: qui cum diceret, quod creaturis, creatore relicto, serviissent, enumerationem deinceps facinorum flagitiorumque subiecit: propterea illos nefandis actibus scateat pronuncians, quod pietatis erga Deum jura temerassent. *Væ, inquit, ergo vobis, qui opulenti estis in Sion, et confiditis in monte Samariæ,* non quo pauperum crimina lævius æstimemus, sed vos scelerum major pulsat invidia, quos major extendit opulentiæ. Quo enim magis estis de honore ac facultate conspicui, hoc vos decuit majus studium religionis **537** habuisse: nunc vero non minus impietate quam pecunia locupletes esse contenditis. Comprehendat ergo vos lamenta gravia, quia se-

cundum divinam sententiam exigui potest miseratione nonnulla conferrî, *Potentes autem potenter tormenta patientur.* Inter tantas ergo miserias regionum, quas de vel amissis viribus, vel de irruentibus jam calamitatibus experitur, in locorum præsidis et munitione confiditis: in Sion videlicet et Samaria fore vos tutos adversus iram iudicis æstimantes. *Væ qui opulenti estis in Sion, et confiditis in monte Samariæ: optimates capita populorum, ingredientiæ pompaticæ domum Israel.* Nunquam enim vos magis quam adversorum timore publicastis, quanta vos luxuriæ implevisset ambitio, qui gentis imperio, majore jam ex parte consumto, intra obsessas tamen urbes opulentiæ tumetis luxuriæque diffuditis.

Vers. 2. — *Transite in Chalanne, et videte, et ite iude in Emath magnam, et descendite in Geth Palestinorum, et ad optima quæque regna horum, si latior terminus eorum termino vestro est.* Intulit opportune externarum gentium mentionem, et per occasionem alterius sermonis, ostendit quia et aliis regiones quas incolerent, et regna quibus florent, rerum conditor deputasset: illos siquidem populos plura non cupere, istos vero et ingratos et profanos doceri, qui ita fuissent arribus pestilentes, ut quos ante per exempla corruerant, eosdem postea fastu prædæ protererent. Notanda vero divini forma iudicii, apud quam non pro afflictorum qualitatibus af-

^a Alterum ab hoc loco librum vetus Editor exortitur, apposita ad oram nota *Lib. 2.* Eius nos quoque

partitionem, tametsi nullum nacti præterea iudicium, tenemus.

fligentium quoque merita ponderantur (ut si nocentes non fuerint qui teruntur, excusabilis quoque deprimentium videatur injuria), sed ita rei ac si sanctos violaverint, arguantur. Neque enim odio malignitatis alienæ, cæterum impetu propriæ iniquitatis insiliunt: prædonum, non censorum animum deferentes, quorum ut iniquitas exprimitur, profanarum eis conteminarumque gentium modestia et quædam probitas antefertur. *Transite, inquit, in Chanaan, in Emath magnam, in Geth Palæstinorum,* et diligenter inspicite si latiores vestris terras quas incolerent, acceperint: quarum ita sunt sorte [Ant. forte] contenti, ut nihil aliud videantur expetere. Quæ sane exprobratio, ut illos cupiditatis accusat, ita desiderat explicari. Inconsequens enim videtur, ut postquam opulentia ac luxuriæ crimen objicit, ad probationem adduceret eos, qui breviores terras viderentur incolere. Posset enim referri, ideo istos plus habere jactantiæ, quia majores opes delatæ sibi regionis vectigalibus collegissent, nullamque ad exprimendum vim comparatio illata reineret, quia hoc fiebat quod ipsa consequentia postulabat. Quis ergo sensus hic est, quem verba destituunt? Ille nimirum qui parricidales animos in sacrilegis plebibus fuisse convincit, quem alius propheta, in est, beatus Osee evidenter ostendit, cum diceret: *In diebus desolationis ostendit fidem, facti sunt principes Judæ quasi asumentes terminum, id est, decem tribubus, Assyrio vincente, translatis.* Judæ populus, misericordiæ et compunctionis alienus gaudebat, dilat onem sibi finium contigisse. Hoc ergo intuitu et nunc propheta non solum in Juda, sed etiam in ipso Israele, qui captivitate prior subjacuit, impios **538** principes exultasse demonstrat: quod popularibus incolisque regionis varia clade consumtis, istis velut inter urbium mœnia liberandis, latior possessio provenisset: quod tamen tribui Judæ magis crimen objectat, ejus quippe in sequentibus nomen appellat. Merito ergo et hostiis et munera eorum, vicina quoque gentium laudata parcitate damnavit. Sed videamus et reliqua.

Vers. 3.-6. — *Qui separati estis in diem malum, et appropinquatis solio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armentii. Qui canitis ad vocem psalterii: sicut David, putaverunt se habere vasa cantici. Bibentes in phialis vinum et optimo unguento delibuti, et nihil patiebantur super contritione Joseph.* Eorum, quos supra optimates vocaverat, pompaticè ingredientibus domum, in divitiis et epulis suis gloriantes, atque humilium capita deterentes, fraterna etiam captivitate gaudentes, consequenter epulas et delicias percucurrit. *Væ, inquit, vobis, qui separati estis in diem malum, quibus tempus videlicet ultionis impendit, cui vos estis ita dicati, ut videamini ad hoc prorsus electi. Quod autem ait, et appropinquatis solio iniquitatis, vel sic intelligere debemus, ut conjunctiva ista, quæ est prælata conjunctio, id est, appropinquatis, vim rationalis conjunctionis obtineat, id est, quia: ut sit sensus, separatos in diem malum qui appropinquaverint solio iniquitatis, videlicet ideo puniendos, quia in alios exercuerunt iniqua judicia; vel certe solium iniquitatis appellat, quo injustitia examinata damnabitur: sicut iudicium pecuniarum et cædis vocamus, non quo peculatus aut homicidia perpetrentur, sed ejus examine puniantur. Sub tali autem scelorum atrocitate degentes, adeo nihil de poenitendi studio cogitatis, ut omnia luxuriarum instrumenta generaque sectemini, nec totos dies lussu dedisse contenti, thoris eburneis et stris in mollibus incubetis, ut obscœnitatis operi corpora sericis lota sufficiant: epulas autem vestras etiam aurium voluptate conditis. Nam*

^a Scriptum mendose erat *offeretur*.

^b Heic nomen *Deus*, quod deerat, suffecimus.

^c Transit explicatum subsequenter versiculum 10. *Et tollet eum propinquus secum, et comburet eum, ut*

*A cum electos de gregibus et armentis agnos vitulosque consumitis, et usque ad temulentiam via defrauditis, psalterium et lyras facitis concrepare: hisque flagitiis etiam contumelias antiquitatis adjungitis, dicentes videlicet, ea vos habere organa, quæ David beatissimo suppetiverint. Neque miseri consideratis tantum inter studia, quantum inter merita vestra atque illius interesse. David enim laudes creatoris legesque virtutis et remedia perturbationis sacro carmine personabat: vos vero e contrario incentiva luxuriæ cum injuria creatoris (cujus lex spernitur) concrepatis. Ille epulis sobriis, et prophetalibus delectabatur ac inuniebatur unguentis, vos vero ebrietate erapulaque, oleo etiam vulgari, et quod sit arte corruptum, madetis. Denique ille misericordiæ plenus affectu, multis post sæculis venturas sæ genti calamitates, et fletibus prosequabatur, et precibus. Vos vero easdem jam illatas jamque grassantes, ita siccis oculis intuemini, ut eas venisse, parricidaliter gaudeatis. Quod ergo ait: nihil patiebantur super contritione Joseph, ad compassionem retulit, quam in pectoribus vel diligentium, vel miserantium **539** noverat solere coarctari; quam duritiam etiam illud sub persona justi carmen accusat: *Quæsi vi, qui simul mecum contristaretur, et non fuit: et consolantes me, et non inveni* (Psal. 68.). Cum ergo Joseph, id est, decem Tribus captivitas occuparet, nullum Juda misericordiæ, nullum compassionis sensum affectum. Quidni, cum magis pararet augendæ opulentia tempus oblatum, si suis finibus fraterna rura conjungeret? Tale autem votum ac tale propositum, quid recipiat, audiamus.*

Vers. 7. — *Quapropter, inquit, nunc migrabunt in capite transmigrantium, et auferetur factio lascivientium, id est, inanitatem sperum sanarum protinus ferebuntur, quando et ipsos comprehenderit, quæ fuerat paululum dilat. captivitas. Exigentur enim de suis finibus in capite transmigrantium, id est, inter primos isti, qui se tutos fore crederant exulabant: sicque catervæ luxuriantium disperibunt.*

Vers. 8. 9. — *Juravit Dominus Deus in anima sua, dicit Dominus Deus exercituum: Detestor ego superbiam Jacob, et domos ejus odi, et tradam civitatem cum habitatoribus suis. Quod si reliqui fuerint decem viri in domo una, et ipsi morientur. Ut graviter se horuisse despectum fraternæ captivitatis ostenderet, in proferendæ ultionis verba juravit. Quod autem ait propheta, per animam suam Deum jurasse, more nostro dictum, quibus loquebatur, intelligo: ut quoniam nihil pretiosius anima nostra, aut dulcius æstimamus, ille quoque non quasi animal aliquod ex anima membrisque compositum, sed qui majestatem et vitam suam animæ appellatione signaverit, detestari se domos Jacob, superbiamque juravit tantisque eas esse calamitatibus subditurum, ut populosa familia tam assiduis mortibus absumantur, nec supersit in eis qui possit sepelire defunctos. Nomen autem Jacob, et Judam et Israellem pariter indicavit, quippe quos paulo ante jam in calamitate miscerat. Cum ergo ad eam solitudinem multæ domus venerint, et non inveniatur funerantem, vicini venient et propinquorum busta curabunt; neque honoratis ex more condent sepulchris, sed vulgari ea incendio concremabunt, ingredientibusque ipsi quos diximus vicini, ne lateat in penetralibus, vel remaneat aliquis, scrutabuntur, sibi que invicem colloquantur:*

Vers. 10.-12. — *Et dicit [Ant. dicens] ei, Tace, et non recorderis nominis Domini. Quia ecce Dominus mundabit [Ant. mandavit], et percussit domum majorem in ruinis, et domum minorem in scissionibus. Quid est, quod ait, Tace, et non recorderis nominis Domini,*

fferat ossa de domo: et dicit ei qui in penetralibus domus est: Numquid adhuc es penes te? Et respondet, Finis est.

cum utique magnitudo miseriæ etiam obstinata corda poterit ad recollectionem judicis et creatoris sui infectere, perque hoc competentius diceretur, Recordemur nominis Domini, cujus indignatio tam multiplici nos calamitate vastavit [Ant. vastabit]. Sensum ergo in hoc loco latentem de superioribus colligamus: *Væ, inquit, desiderantibus diem Domini; ut quid eam vobis? dies Domini est vobis tenebræ, et non lux; non quo illi possent damnationis suæ tempus exoptere, sed quia, 540 ut exposuimus, abutentes dilatione vindictæ, prophetas ipsos de mendaciis infamabant, quasi comminantes ea mala, quæ nulla essent ætate ventura. Ideo nunc ait, cum noxiorum agmina promissa olim captivitas occupaverit, et ille dies, id est, tempus advenit, quod se per irrisionem desiderasse jactaverant, tantus eos divini nominis terror implebit, ut invicem colloquantur, ne quis audeat recordari nominis Domini, cujus offensus tanta severitate apparuerit, ut putetur excitanda commotio etiam nominis Domini. Quia ecce Dominus mandavit, et percussit domum majorem in ruinis, et domum minorem in scissionibus.* Paulo ante nomine Jacob, et Judam et Israël, id est, omnes simul tribus quæ inter se divisæ fuerant, diximus indicatas. Hoc itaque præsens versus absolvit, qui et majorem et minorem domum percelli scissionibus, ruinisque denunciat: diversis autem verbis unum videtur ostendere, id est, everisionem domorum. Quia enim ruinam scissiones parietum præcedere solent, utraque ruituram collapsione et scissione signavit; majorem autem domum pro numero tribuum, Israël, minorem vero Judam vocavit, easque ambas sicut simili iniquitate pollutas, ita simili denunciat calamitate perituras.

Vers. 15. — *Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari potest in bubalis? quoniam convertistis in amaritudinem judicium, et fructum justitiæ in absinthium?* Gratissimus sensus, et qui elocutionis sit genere contextus. Allegoricis enim verbis populo vitæ, quibus squalebatur, exprobrat: neque enim hic quadrupedes simpliciter, aut equos signavit, aut bubalos, sed superbiam profanæ gentis exaggerat; jam enim iudiciorum dulcedinem in conterendis innocentibus, in amaritudinem verterat, tantumque sibi de viribus arrogabat, ut nullis incommoditatibus se percellendam putaret: quippe quæ tantum sibi opulentæ comparasset, ut in-tar bubalorum nunquam videlicet aratri colla subdentium, continua libertate fruere-tur: nec per itinera equis difficilia, ut habenarum liber equus, æterum per campos et prata discurreret. Ergo, inquit, certum est, quod nec juga bubalus portet, nec per saxa equus sponte incedat: vos autem, qui vos et juga discussisse, et frenos rupisse gaudentes, e qui vobis in luxuria, in virtute et libertate bubali videbamini, rebus probate, quod spebus

* Refiximus ad Hebræum textum, et Hieronymianam versionem locum, ubi librorum incuria peccatum est. Pro *Nunquid non*, tantum erat *Nunquid*: tum *assumimus*, pro *assumimus*; deerat deinde nomen *Deus* ante *exercituum*, denique *conteram* pro *conterent* legebatur. Ad eandem amussim leviora quædam alia infra rediguntur.

^b Antea offendere, quæ vitiosa visa est lectio.

^c Videtur duos errores, aut tres uno verbo errare. Primum, quod aut inter duas cognomines Emath, Magnam scilicet, et Minorem discrimen ignorat, aut de priorè Emath Magna sermonem heic esse autumat, cum manifesto sit de Minore. Etenim, ut probe S. Hieronymo notatum est, *de terminis Judææ terræ, qui soleni respiciunt, usque ad torrentem deserti, sive occidentis*, loquitur sacer Textus. Porro Minorem hanc Emath nemo Scriptorum u quam pro Antiochia habuit. Imo quot scio omnes Epiphantiam dicunt, ut Josephus, quo Auctore sæpius Noster utitur, Antiquitatum lib. 1. cap. 7. et Hieronymus pluribus locis, atque heic denuo, *Emath Epiphantiam*

hausistis, id est, quia nullis subjacoctis imperiis. Quod cum utique in contrarium cadit, atque ad arbitrium hostium, et per itinera asperrima ingredi-mini, et graves labores confracta cervice toleratis, confiteamini necesse est, nec equos vos esse, nec bubalos, nec quicquam præsidii atque virium, vel opes vestras comparasse, vel mentes.

Vers. 14. 15. — *Qui letamini in nihilo: qui dicitis, Nunquid non in fortitudine nostra assumimus vobis cornua? Ecce enim suscitabo super vos, domus Israel, dicit Dominus Deus exercituum gentem: et conteret vos ab introitu Emath usque ad torrentem deserti.* Adjuvit omnino expositione præmissa, 541 illam videlicet, quod se instar bubalorum et equorum liberos fortesque crediderant, haud de conscientia virium, sed de propria opinione et spei vanitate venisse. Læti enim, inquit, estis in nihilo, dicentes apud vos: *Nunquid non in fortitudine nostra assumimus vobis cornua*, quæ nimirum bubalorum formam videbantur ostendere. Ergo de vestris vobis tantum viribus arrogastis, ut putaretis præcepta posse tuto continere. Veniet super vos fortis exercitus, teque priorum, o Israel, vincendum potestate vastabit: *ab introitu Emath*, id est, ^a ab Antiochia, *usque ad torrentem deserti*, partem scilicet quæ tangit heremum: omnes videlicet fines tuos hostili crudelitate populabitur: et te, o Juda, sub brevi dilatione manentem, tamen vicino afflabit et consternet incendio.

CAPUT VII.

Vers. 1. 3. — *Hæc ostendit mihi Dominus Deus et ecce fitor locustæ in principio germinantium serotini imbris, et ecce serotinus post tonsorem gregis. Et factum est cum consummasset comedere herbam terræ, dixi, Domine Deus propitius esto, obsecro, quis suscitabit Jacob, quia parvulus est? Misertus est Dominus super hoc: Non erit, dicit Dominus.* Prophetali sermonem suum more contextit: imo quid revelationum in spiritu prophetæ conspici solentem (unde etiam *videntes* vocabantur) ostendit, id est, quia eis rerum futurarum sub diversa specie breves illæ quidem imagines apparerent, sed quarum jam intelligentiam caperent: et ita in diversos moverentur affectus, vel ad censuram nimirum, vel ad misericordiam pertinentes. Postquam ergo excitatum iri gentem denunciavit, quæ eis esset allatura perniciem, ne ipsa iudicii brevis non satis auditorem moveret, explicandis quas viderat imaginibus immoratur, et per eorum occasionem, quam sedulo pro eis precaretur ostendit, ne quis eum vel insultantis, vel nihil dolentis animo annunciare illas calamitates putaret. Audite ergo, in quarum nie imaginum spectacula Deus noster induxerit. Stabat quidam qui in morem filii locustarum fingeret, id est, formaret examina,

^d *diximus, quæ ab Antiocho, cui cognomentum Ἐπιφανὴς fuit, nomen sortita est.* Sed neque si posset Emath Magna intelligi (quod alterum est, in quo Noster peccat) credi illa debet Antiochia. Hæc quippe urbs, quæ Syriæ Reges conditores suos habuit, Amosi ætate valde recentior est. Re etiam vera tradit eju-modi locorum peritissimus Theodoretus Commentar. in Jeremiam cap. XXXIX. Emath illam Magnam non aliam esse ab Emessa Syriæ urbe nobilissima, cujus et nominis similitudinem retinet.

^e Nullus dubito, quin pro *gregis* rescribendum sit *regis*, ex Hieronymiana versione at, ue Hebræo cum primis textu, קֶרֶן. Sed cum vetus ea lectio, utcumque depravata, magis tamen in speciem congrua, Scripiori ipsimet nostro fucum facere potuisse videatur, qui eam denuo inferius constanter retinet, nihil nuto, et Lectorem monuisse satis habeo. Hieronymus præferi, *post serotinum tonsor* (sive *tonsura*) *regis*: in Mss. codicibus, *serotinus post tonsorem* (sive *tonsuram*) *regis*; Vulgata editio, *post tonsuram*, etc.

eisque numeros excedentibus id negotii delegaret, ut omnes segetum fibras et cuncta germina, quasi indefessis morsibus pascerentur. Quod autem ait, *in principio germinantium serotini imbris*, ad augmentum ostendit cladis valere: id est, ut tempestivi imbris tempora gravis siccitas occupare videatur, et longa pluviarum **542** expectatione defatigati vexatque cultores Luciferi, imbris coeperint habere solatia, sicque raptim desperatas collocarint sementes; verum cum et ipsa semina vix et tardissime obruta germinare coepissent, priusquam in culmos spicasque consurgerent, locustis pascentibus disperirent: quod tamen malum, ne spes sua, vel exigua temperaret, alter serotinus post locustam veniret. *Ecce enim, inquit, serotinus post tonsorem gregis*: id est, ea germina quæ locustæ totonderant, usque ad radices ei [*Fortè is*] qui sequebatur absumeret: cujus quoniam hic vocabulum siluit, de superiore prophetia quid signaverit, colligamus. Ait enim beatus Joel, *Hesidium eivæ comedit locusta, et residuum locustæ comedit bruchus, et residuum bruchi comedit rubigo*. Ergo et propheta Amos serotinum, tonsoris reliquias insequentem, bruchum indicavit. Quod autem flectorem videt locustæ, cum potuisset, quasi exstantis jam creaturæ evocator ostendi, ad illud mirum valet, ut inestimabilis multitudo ipsarum animalium publicetur, quarum videlicet non quanta inveniri in mundo poterant examina congregentur, sed per potentiam judicantis, qui sit etiam universitatis creator, nova lingantur: cum proinde causam formationis prodidisset impleta vastatio, et morientium multitudinem alimentorum consumtio: exclamavi, inquit: *Domine Deus, propitius esto, obsecro: Quis suscitabit Jacob, quia parvulus est?* id est, Si per tuam indignationem ad tantam exiguitatem, quantam hæc pollicentur figura, gens nostra perveniet, quis eam poterit ulterius suscitare, quam tali vastitate conleceris? *Miserus est Dominus super hoc, Non erit, dixit Dominus*, id est, efficacem fuisse deprecationem meam, docuit sententiæ consecuta mutatio. Promptus quippe ad misericordiam Deus, plagam illam, cujus magnitudinem vidit me expavisse, submovi: responditque hoc non fore, quod ne fieret supplicarem. Verum aliud quod esse judicabat mitius, intramisit.

Vers. 4. — *Id enim ostendit mihi Deus: ecce vocabit iudicium ad ignem Dominus Deus, et devorabit abyssum multam, et comedet simul partem*. Nisi prudenter atque sollicitè quæ sunt dicta capiamus, non exigua in sensibus detegeatur absurditas. Post ea siquidem damna, quæ depascens locusta et sequens bruchus intulerat, quasi mitior plaga ignis inducitur: cum omnino **543** non sit ambiguum, multo majorem esse calamitatem quam, immissa operetur exustio, omni illa quam germinum afferebat attonso. Quomodo ergo dicit propheta, miserum Deum, et quasi lachrymis interventoris inflexum ad ignem vocasse iudicium, id est, reos incendio deputasse, a quibus inopie periculum depulisset? Animadvertendum quapropter, quia hic nomine ignis transcursum flammæ voluerit indicare, quæ licet sui vehementia quod contigerit ambarat: tamen quandiu non immoratur afflatus, nec in ea quæ sunt profunda descendit, nec rovora quæ

^a Heic verbum *Dominus*, mox duo *Dominus Deus*, quæ librorum oscitantia exciderunt, suffecimus. Cæterum et *vocabit*, et *devoravit*, pro *vocabit*, *devorabit*, præfert Hieronymiana Editio, Vulgata *vocabit*, *devoravit*, *comedit*.

^b Ait *quidam* plurium numero, sed Hieronymum proprio, et fortasse unum notare vult, eique male loqui. Nam ita sanctus quidem Pater sensit, *Sennacherib, regem Assyriorum cum infinita exercitus multitudine instar locustæ universa tendentis, dici venturum in principio imbris serotini*. Tum sectione sequenti, *Post tonsuram*, ait, *regis Sennacherib, qua cuncta de-*

A videbatur occupasse, consumit. Igitur locustarum aut bruchorum imaginibus, operi quod susceperant insidentium, interneccionem voluit addictæ gentis ostendere. Quod cum in spiritu propheta vidisset, et per affectionem populo, et per reverentiam iudici debitam consternatus occurrit: atque ut illa sententiæ mutaretur atrocitas, obtinuit. Sed quoniam conferri plenam veniam non sinebat populi inveterata profanitas, ejusmodi pœna succedit, quæ etsi magnam partem immissa consumat, tamen reliquias manere patiat. Sic enim ait: *Ecce vocabit iudicium ad ignem Dominus Deus, et devorabit abyssum multam: et comedet simul partem*. Sed propheta cum effectus primæ supplicationis animasset, huic quoque denunciatur auct obistere, et dicit parvulum Israel, imminutas vide icet ejus copias interneccione delendas, si iram hostium ipse qui iudicat, quasi castigator, acrenderet. Imagine autem locustæ Assyrios, et imagine ignis Babylonios significatos esse quidam ^b putarunt, non videntes, quoniam repugnaret historiæ. Dicit enim propheta, et locustæ et ignis plagas suis precibus fuisse submotas, ac de utraque respondiisse Dominum supplicanti: *Non erit istud*, id est, Nequaquam irruet ista vastatio. Assyrius vero et Babylonius hostes, victoriarum potiti, et Israel et Judam gravi cæde vastarunt. Illic ergo ostendit Deus, noster per prophetam, qui erat imaginum spectator, effectus, et quod populus Judæorum multo gravius quam sustinuit mereretur exitium, et quod enim æthereus arbiter posset interneccione delere, si hostium vel multiplicare numerum, vel ind quationem voluisset accendere: et quod necessitatem quamdam affligendæ ejus gentis, quam nollet penitus interire, patere.

Vers. 7-9. — Verum, cum has duas species imminentium discriminum submovisset, *Hoc [Al. Hæc] mihi ostendit*, ait, *Dominus. Et ecce Dominus stans super murum litum, et in manu ejus trulla cæmentarii. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides, Amos? Et dixi, Trullam cæmentarii. Et dixit Dominus ad me: Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel: non adjiciam ultra superinducere eum. Et demolientur excelsa **544** idoli, et sanctificationes Israel desolabuntur: et consurgam super domum Jeroboam in gladio*. Magnam partem dispositionum Dei, sub quibus mortalium vita decurrit, prophete de quo loquimur, visio publicavit. Nam cum præcedentes sententiæ vel comminantes iudicem ostenderint, vel frementes, et reorum mortibus leonis instar inhiantem (qui motus utique vel affectus a natura Dei continua tranquillitate gaudens, secundum rationem dogmatis docentur alieni) præsentis loci reseravit occasio, quo potissimum genere ad ulciscendum Deus noster insurgeret, relinquendo videlicet potius, quam fremendo. Nam quoniam calamitatum agger protinus irruerat, si ille ægre desutisset, dicit eos se feriente collapsos, compunctionisque gratia in reorum pectoribus excitanda, eum sibi et habitum sumit et motum, quem habuisset inimicus, hoc permittente, desæviens. Ideo **D** cum geminam ejus sententiam, quam pro Judæorum meritis proposuerat, interveniens precatio susculisset, tertiam intulit: cui quidem propheta quasi mitissime non auderet obistere, sed quæ affectum ultionis plenissimum contineret, inquit, *Super murum*

cem tribuum totonderit, atque vastaverit, nunc idem Dominus ostendit Nabuchodonosor, imo vocat et venire præcepti contra Judam et Jerusalem, ut Templum et Jerusalem igne succendat, et faciat in igne iudicium de eo qui quondam fuit populus suus. Non tamen repugnare hæc videntur historiæ, ut Noster biaterat, quod hi reges victoriis potiti, Jerusalem, et Judam gravi cæde vastaverunt. Confer totum Hieronymianam expositionis contextum, ut ab ejus partibus stes.

^c Alterum hoc ad nos Hebræus textus et Hieronymi versio ignorant.

enim *litum*, id est, structoria arte compositum, stare mihi rerum Dominus videbatur, habens in manu trullam cæmentarii, per quam munus videlicet quo fungi consueverat, indicaret, id est, quod et jugi eos propugnatione lueretur, et quod frequentem medelam, per quam sanarentur et instaurarentur, adhiberet. Cæterum, si ista miseris conferentem providentiam subinveret, neminem eorum vel posse coherere, vel posse subsistere. Ergo trullam hanc, inquit, id est, curam meam, qua linebantur et firmabantur quassa, deponam, atque otium quoddam benignitati, quia ita Israel cogit, indicam, nec sustinebo ulterius laborem cum impudenti nimirum profanitate inefficaci pietate certandi. Sicque demum quid perpetrare cognoscent, cum me nequaquam feriente, sed tamen non protegente, disperseunt [*Fortis disperibunt*]. *Et demolientur excelsa idoli, et sanctificationes Israel desolabuntur; et consurgam super domum Jeroboam in gladio.* Venient enim hostes, ac plenum agentes triumphum ferro ignique desævient, fana et profana cum totis urbibus concremantes, atque Jeroboam familiam gladio ulciscente vastabunt. Verum postquam lucusque concionantis propheta sermo processit, a Amasias quidam nomine, sacerdos Idolorum misit ad Jeroboam per idem tempus decem tribuum imperio præsentem, nunciavitque ei quod Amos spiritu potius rebellantis quam vaticinantis instinctu, et nominatim ei, id est, regi denunciaret exitium, et totum populum ita multiplici comminatione terret, ut etiam sententiæ dubiæ fieret, quem 545 videlicet regem sequeretur incertus. Totiusque voluminis prophetici propositum breviter amplectens,

Vers. 11. — *Hæc enim, inquit, Amos dicit, In gladio morietur Jeroboam et Israel captivus migrabit de terra sua.* Ex quibus dictis consequenter advertimus, quod etiam in nostrorum temporum negociis experimur, quia pars gentis humilior, id est, quique populares, quominus habebant de nobilitate superbiæ, hoc etiam prophetarum dictis facilius movebantur. Sacerdotes vero et optimates cum regis vitiiis favere contenderent, respuebant, imo criminabantur, et si liceret, interficiebant salutare magistros. Sed lectionis ordine prosequamur. Cum ergo ad Jeroboam regem, quibus adversum Dei prophetam succendi posset, mandata misisset, non contentus sine exiti quasi certaminis præstolari: sed ut quocumque modo vir sanctus fugaretur exoptans, ad ipsum conciliator accessit.

Vers. 12. 13. — *Et dixit Amasias ad Amos, Qui vides, gradere, fuge in terram Judæ, comede ibi panem, et ibi prophetabis. Et in Bethel non adjicies ultra ut prophetes, quia sanctificatio regis est, et domus regni.* Metuens credo, ne reverentia prophetae etiam regis indignatio irenaretur, per seipsum tentavit eum expellere, et cum honore compellans: Qui vides, abi inquit, et ad vicinam Judæ confuge regionem, ubi et vivere tuto valeas et docere. Hoc vero loco, id est, Bethel, in quo respicis aulam fabricatam, et sanctificationes regis, videlicet simulacrum, cujus sumus cultui cum ipso principe mancipati, ne pergas ulterius ejusmodi vocibus personare, quas nequaquam tibi forte impunitas intelligens.

Vers. 14. 15. — *Respondit Amos, et dixit ad Amasiam: Non sum propheta, et non sum filius prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicans sycomoros. Et tulit me Dominus cum sequerem gregem, et dixit ad me, Vade, propheta ad populum meum Israel.* De occasionibus responsonum etiam quæ tacita sunt plerumque intelligenda succurrunt, sicut nunc propheta, cum ei aruspex dixisset ut fugeret, respondit nec se de prophetarum descendere stirpe, nec hoc munus ab initio suscepisse, nec ideo tamen quasi fœlsa vaticinantem

^a Edisserit subsequentem versiculum 10. *Et misit Amasias sacerdos Bethel ad Jeroboam regem Israel dicens, Rebellavit contra te Amos in medio domus Israel:*

A debuisse auditoribus esse despectui. Sed quod illi ad ejus contumeliam dicere solerent, hoc se etiam cum gaudio profiteri, id est, nec de choro se, nec de stirpe prophetarum fuisse: cæterum pastorali tantum officio deditum, et per saltus armenta ductentem, atque cibos ex arboribus vilissime colligentem, a Deo inspectore cordis, electum et ad hoc prophetandi officium destinatum, secundum quem morem gloriatur et Apostolus cum dicit, quod ubi placuerit Deo, ut revelaret Filium suum, per me, continuo non adquevi carni et sanguini, neque ad antecessores meos Apostolos veni, sed abii in Arabiam, et inde reversus sum Damascum (Gal. 1. 17.), id est, nec magisterium aliquod nec privilegium requisivi, sed statim vocanti me Redemptori nostro ita proinde [*Fortis prompte*] et impigre parui, ut ad opus prædicationis ingrederer. Ergo ad pastorem pecudum se beatus Amos proficitur, nulla ad opus hoc ambitione, sed sola vocantis 546 electione venisse, qui dicit ad me (inquit), Vade, propheta ad populum meum Israel. Ea ergo quæ supra comminanter injeci, debuisti tu, o Amasia, et omnes tui participes non ut mea, sed Dei per me loquentis dicta suscipere, nec dubitare quod Dei voluntate ea quæ ventura cognoveram, nuntiarem. Quod ne nescias, accipe experimentum ejus, qui in me loquitur Christi.

Uxor tua in civitate fornicabitur, filii tui et filia tua in gladio cadent, et humus tua funiculo metietur. Et tu in terra polluta morieris, et Israel captivus migrabit de terra sua. Quid ergo tibi prodest audire nolle quod necesse habebas sustinere, cum non te denunciantis verba crucient, sed vulnura persequentis. Proinde ut sentias nulla arte impendentem reinovendam sententiam, prædico omnium te affectuum tormenta censuram, id est, quæ maritus, quæ pater, quæ clarus civis excipiat. Uxor enim tua non clandestina turpitudine polluetur, sed in medio urbis vincuntium libidini subjacebit, et liberos tuos gladius, te spectante, cui non liceat lugere, vastabit: tuque simul dedecore et orbitate percussus in terra polluta morieris, id est, vel in ipsa Judæorum regione quam videlicet prius sacrilegia civium, deinceps vero facinora hostium polluerunt: vel cerne in barbaris finibus, quos semper esse^b politissimos æstimastis, et Israel in exilium turbine captivitatis abigetur. Sed videamus et reliqua.

CAPUT VIII.

Vers. 1. 3. — *Hæc ostendit mihi Dominus Deus, et ecce uncinus pomorum. Et dixit: Quid tu vides, Amos? Et dixi, Uncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me, Venit finis super populum meum Israel: non adjiciam ultra ut pertranseam eum. Et stridebunt cardines impli in die illa, dicit Dominus Deus: multi morientur, in omni loco projicietur silentium. Usque ad præsentem locum denuntiaverat calamitates, quæ debebantur criminibus, fixaque æterni judicis sententia contineri, ut profani nequaquam evaderent impuniti. Sed cum longa hoc sonuisset vis orationis, nunc jam ferendarum pœnarum vicinum etiam tempus ostendit, ac secundum morem prophetarum, imaginem quæ idipsum exprimeret, intromisit. Sicut enim supra trulla cæmentarii curam providentiæ publicavit, quam de manu sua iudex sub indignatione deponens docuit, quod eos jam protegere cessavisset: ita nunc viciniam damnationis ostendens, corripuit uncinum pomorum, id est, quem illi habere solent, qui ascendunt in arbores ut poma distringant, et quia per teneritudinem ramorum progredi ad extrema non possunt, consistentes in solido, ad se inflectunt capita ramorum, poma quæ matura viderint colligentes. Ergo cum et iudex æternus jam opportunitam carnaret ultionem, quasi inaturuisse ad suscipiendam eam*

non poterit terra sustinere universos sermones ejus.

^b Omnino rescribi velim pollutissimos, toto id Prophetae atque Iuterpretis contextu exigente.

populos fecit intelligi, pronunciatque manus suscepisse vindictæ, nec ulterius impunitum Israel esse posse consistere. *Non adjiciam ultra ut pertranſeam eum*, sicut videlicet, collectoris pororum quæ adhuc acerba videntur, pertranſeunt, quæ vero sunt esui apta deripiunt. Ergo jam tempus implendæ sententiæ uncini forma monstravit: eos scilicet, qui videbantur florere divitiis et abundare **547** filiis, ad debita supplicia pertrahentis. *Stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus; multi morientur: in omni loco projicietur silentium.* Nec ambiguum putes, o tu popule, quid hæc uncini forma denuntiet: *Stridebunt cardines templi*: id est, quo urbibus delubra omnia, in quibus luditur, destruentur, neque enim januæ eorum sensim pro venerantium recludentur officiis: cæterum vi expugnantium dissiliebunt, et profanum vulgus confusa cæde morietur: sicutque compita quæ multitudine civium preterpebant, lugubri silentio complebuntur. Videretur autem nomine templi, cuius ait cardines stridere, Judæ quoque calamitatem, et templi apud Jerusalem positi, denuntiare perniciem, nisi totius ipse contextus decem magnis tribubus conveniret. Ergo ejus cardines templi convellendos dixit, de quo et superius ait (*Cap. 7. v. 9.*), *Demolientur excelsa idoli, et sanctificationes Israel desolabuntur, et post pauca apertius: Qui juravit in delicto Samariæ, et dixit: Vivit Dominus Deus tuus, Dan, viæ Bersabæ cadent, et non resurgent ultra.*

Vers. 4.-6. — *Audite hoc, qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terræ, Dicentes: Quando transibit mensis, et venundabimus mercem: et Sabbathum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, et augeamus sictum, et supponamus stateras dolosas. Ut possideamus in argento egenos, et pauperes pro calceamentis, et quisquilias frumenti vendamus. Iisdem regulis, quibus institutus est, prophetæ sermo contextitur, ut quanquam super omnia crimina cultum accuset idolorum, quo videlicet, deserentes Deum, profanissimi reddebantur: tamen etiam alias vitæ partes, id est, reliqua morum delicta non sileat: sicque vel ostendat, quia magisterium legis sacræ vitiorum amore contemserint, vel quales morum fructus impietas proferat, quæ licet per omnes fere species improbitatis vegetur, tamen præ cæteris avaritiæ studet: quæ et apud Apostolum *idolorum servitus* vocatur (*Gal. 5. 20.*). Ergo et hic sermo divinus cum sacrilegos arguis et, eisque jam vicinum minaretur exitium, exclamavit subito, quasi qui profanorum vellet rumpere seditatem, ut si de studio- rum meritis judicare negligere, sed quæ erant fœda pulchris et vilibus anteferrent, saltem, jam rebus in angustum redactis, et motæ ultionis fragore cominus sonante, aspicerent, in quem usum pecuniam congregarent, quoque ære marsupia niterentur implere, quæ certi essent ventura protinus in hostium potestatem. *Audite, inquit, hoc qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terræ* (*Psal. 4.*). Filii hominum, usquequo graves corde, utquid diligitis vanitatem, et divitiis mendacibus impudenter inhiatis? Nihil de his auxilii, nihil imo solati sentietis, quæ vobis et culpæ causam faciunt et pœnarum. Quia spe credita vobis, judicantium munera corrupistis, ut de oppressis necatisque pauperibus, **548** spolia cruenta reciperetis, nec ullum industriæ genus haberetis innoxium: neque enim solum corruptione sententiarum in judiciis deliquistis, sed etiam cum de agrorum fructibus pecuniam redigere pergebatis, ipsa quæ honeste geri potuissent commercia polluentes concessæ industriæ votorum*

A scelera miscuistis. *Quando enim, alebatis: Transibit mensis, et venundabimus mercem: et sabbatum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, et augeamus sictum et supponamus stateras dolosas.* Non minus ergo avaritiæ, quam iniquitate peccantes, publicam expectabatis et optabatis inopiam: quanquam luxuriosissimi perque hoc inertissimi, tamen fastidiebatis feria sabbathorum, quia indicto otio, uno saltem die vos a fraudibus continebant. Ergo increpabatis, inquit, transeuntis otii tarditatem: ad actiosa nimirum tempora festinantis, in quibus esurienti populo magnis precibus venderetis non solum frumenta, sed etiam quisquilias, quas utique projicere solebatis, talia apud vos mutua iniquitate meditantes, ut possideatis in argento egenos, et pauperes pro calceamentis. Cum ergo vos ita gesseritis humanitatis inimicos, ut quo eratis cæteris ditiores, hoc vos crudeliores civium turba sentiret: et nec ipsa vos rerum copia ad largiendum vocaret, debitis profecto nullam consequi ab æterno judice misericordiam, quam proximis vestris tanta obstinatione, tantaque impudentia denegatis.

B Vers. 7. — *Juravit Dominus in superbiam Jacob, si oblitus fuero usque ad finem omnia opera eorum.* Magnitudinem iniquitatis tuæ, o Israel, Creatoris indignatio publicavit, qui se etiam obstatione constrinxit, quod nullus tot malorum immemor redderet: sed donec ultimos eos finiret exilio, vim severitatis intenderet. Simul etiam latentes reorum detexit affectus, qui cum viderentur in fraude mensurarum, et ponderum per solam avaritiæ deliquisse, in superbiam eorum se surrectorum minatur: ostendens profecto, quia nunquam illi tot crimina, nisi per contentum legis admitterent, atque ut pecuniam immodice, ita etiam præcepta Dei viliter æstimarent. Non est, inquit, quod eorum fastum contumeliis inopum terminetis, longe ulterius effrenata impiorum processit audacia, nostrum inquam hausere contentum: propter quod merito, qui sum imperatorum, superbiam eorum detestor: et juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam (*Psal. 94.*). Quæ enim potest censuram miseratio temperare, cum tali atrocitate grassentur, ut universa eorum quod mereatur intremere, cupiens eorum pondere, quos degeneres aluit, liberari.

C Vers. 8. — *Nunquid super isto non commovebitur terra, et lugebit omnis habitator ejus: et ascendet quasi fluvius universus, et ejicietur et defluet quasi rivus Ægypti? Quid esset terra moveri, quod per schemata utique terroris edixerat, 549* subjecto sermone patefecit dicendo, *Et lugebit omnis habitator ejus.* Veniet, inquit, olim promissa et hactenus delata captivitas: jam quippe ultionis negotium, iis quem supradixi sententiæ nostræ uncinus attraxit. Et implebitur omne, quod tam contentus protuli, quam juratus, omnisque Israelis populus non majori difficultate, quam rivus Ægypti, videlicet Nilus, effluet, atque ad Assyrios transire cogetur. Cujus temporis erit tam tristis et acerba facies, ^d ut die medio sol defecisset et nox irruisset videatur. Ita enim nulla ordinum distinctio, lux consilii nulla remanebit, ac si palpabiles tenebræ terram et cælum pariter miserorum oculis abstulissent.

D Vers. 10. — *Et convertam, inquit, festivitatem vestras in luctum, et omnia cantica vestra in planctum: et inducam super omne dorsum vestrum saccum, et super omne caput calvirium. Et ponam eam [Ant. eum] quasi luctum unigeniti, et novissima ejus quasi diem amarum.* Quoniam non unam personam, sed popu-

Israel, præcedentibus tanquam sacri Textus verba jungebatur. Hujusmodi peræque alia, et cum prioris interpunctionis vitia, taciti emendamus.

^d Explicatum pergit subsequentem versiculum 9. *Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis.*

^a In hujus scilicet sine capitis, ubi paulo quidem aliter sacer Textus in verbis habet, sed quia hec tanquam peregrino in loco laudatur, satis proposito est, quod minime in sensu abhorret.

^b Aut *utilibus* rescribendum est, aut *vitiis*, aut suppleendum *vana utilibus*, aut tale quidpiam.

^c Quæ sequuntur, *magnitudinem iniquitatis tuæ, o*

lum simul institutus sermo designat, ideo permutatio et numeri contingit et generis: ut tum pluraliter tum singulariter alloquatur. *Convertam, inquit, festiuitates vestras in luctum, et cantica vestra in planctum*, id est, æmula letis cuncta succedent, et quæ liberi ad voluptatem paratis, luctui subiiciet immissa captiuitas: corporaque nobilium pretiosis paulo ante lecta ornamentis, cilicium pannique conuestient. Quod totum tempore captiuitatis obtingere, utinam, lectione tantum indicante, nossemus. Sed tam frequens no-tris temporibus eiusmodi est facta conditio, ut quidquam melius sperantium miremur audaciam. *Inducam, inquit, super omne dorsum vestrum saccum, et super caput cubicium*: et ornamenta corporum, firmamenta virium perdetis, ut casaries vel ludibrio, vel morlo incipiat consumente desfluere: et *ponam eam quasi luctum unigeniti, et novissima eius quasi diem amarum*, id est, gentis Israeliticæ status ab arce felicitatis antequam ad ima descendit misere seruitutis: ut tam acerbo luctu digna sit, quam illa orbitas, quæ de unigenitis consuevit accidere, ubi non solum amissa pignora, sed etiam posteritas extincta lugetur. Sed videamus et reliqua.

Vers. 11.—*Eccæ dies veniunt, dicit Dominus, et mittam famem in terram: non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini. Et commovebuntur a mari usque ad mare, et ab Aquilone usque ad Orientem circuibunt, quærentes verbum Domini, et non inuenient. Inter extremas calamitates eius populi, qui Legis conditione floruerat, numerandum esse monstravit defectum salutarium magistrorum. Quidni cum ea sit conditio, ut si dicenda non audias, subeat imperitia, perque hoc ignorantia nocte verseris, atque in multiplicibus miserias, velut luminibus captus, incurras? Qui enim, ut alius propheta denuntiat, non didicerit iustitiam, super terram veritatem non faciet, sique mendacia loquentes peribunt. Propter quod, et populo, cui per Osee prophetam exprobratum fuerat, quia scientiam repulisset, ob id quia ipse ab 550 omnipotente Domino mereatur repelli, etiam in præsentis loco sub denuntiatu pænæ idem crimen obijcitur, ut qui pietatis magistrorum studiis fuerant profanitatis exosi, quantum in exitum suum laboraverint, agnoscant: qui hoc videlicet peccando fecerint, quod eis iudex inter cætera imo supra cætera supplicia comminetur, id est inter captiuitatis ærumnas doctrinæ eos egestate ferriendos, ut illo insigni, quo inter omnes nationes conspicui fuerant, deserantur, nec quisquam eos prophetarum vel instruat ignorantes, vel consoletur afflictos. Quod totum sub hostili damnatione contingere, assidua nos pericula docuerunt. Hanc autem minarum speciem Esaias quoque beatus asseruit, auferendum videlicet a Judæa principem, atque seniore[m] consolhorum, doctoremque, prænuntians in eorum locum pueros reges et effæminatios principes subrogandos. Quod autem ait, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini, illis populis interendam, quantum ad tenorem quidem pertinet lectionis, eo sensu videtur illatum, ut dixerit, non solum famem panis, neque solum sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini eam fore penuriam, ut nusquam valeant doctorem, etiamsi eum auidissime quæsierint, reperire. Neque enim quasi doctrinæ spiritualis cupidus, a perque hoc dispendia ejus graviter astimantes edicenda, solum magistorum ablatione terret. Secundum eloquia itaque Scripturis familiaria non utique negavit, eos fame sitique vexandos, sed subaudiendum reliquit, non his solum, quæ pro conditione mortalis vitæ bonis malisque quasi promiscue interdum accidunt,*

A subjugandos, verum alia majore calamitate, et ea quæ ad omnium^b respicit, et non noxiis accidere non potest, esse plendendos. id est, ut divina eos doctrina non instruat, sed auris eorum, etiamsi adjurent se discere velle, contemnat. Quasi quibus conveniat illud, quod apud alium prophetam legitur: *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum (Psal. 49. 16.)*, fingitur sensus ex omnibus, quia pro sceleribus, et religionis et conversationis suæ captiuitati barbaræ Judæorum gens quondam dilecta subdatur: qui tantum sine a prisca decoris arce defluerint, ut voluntatis suæ crimina recognoscant in præns, atque fererum tolerantés jussa dominorum, doctrinam sacræ legis nusquam audiant insonantem: cujus nimirum adhuc in patriis collocati sinibus, illuminantia se præcepta contemserint. Verum ut contextus ipsius lectionis intelligentiæ hujus tenorem poscit, ita etiam debemus advertere, eadem quoque ad futurorum significationem valere, eorum videlicet temporum, in quibus Judæi sceleratissime peccantes, gravissime conciderunt. Postquam enim vinea illa, quæ translata ex Ægypto (*Isai. 5.*), plantata est in regionibus optimis, et edificato teropio, torcular sacri altaris accepit, expectataque, ut faceret uvas, fecit spinas, et non justitiam, sed clamorem, ita ut cultores ejus in ipsum filium patris familias efferati (*Marc. 12. Luc. 20.*), crederent se absque molestia reliquum 551 esse tenturos, quod cum legitimi hæredis interitu pervasissent, *Juravit Dominus Deus in superbiam Jacob, si oblitus fuero usque ad finem omnia opera eorum, quorum tanta emersit atrocitas, ut ipsa terra eorum moveretur, ac medium diem lugubris auferret obscuritas. Sexta siquidem hora tenebræ factæ sunt usque ad horam nonam, et terra mota est, petreæ scissæ sunt (Matth. 27.)*, sique festiuitates eorum in luctum, et in planctum cantica pervenerunt, atque impiorum dorsa sacco tecta sunt, et capita sensere calvicium: venientibusque in ultionem piaculi gentibus, Jerusalem est obsidione circumdata, atque adeo illius terræ, ut ulterius nequaquam possit adsurgere. Sensit ergo quasi luctum unigeniti, et amaro conclusa fine est gens illa, quæ Unigenitum Dei contumeliis plagisque violavit, seculumque est vere tempus, in quo fame spiritalium honorum consumatur: nec penuriam panis, aut aquæ sitim, sed audiendi verbum Domini, videmus eos, qui in verbum Domini contumaces fuerant, experiri. Annon eorum ista calamitas in ipsa rerum attestacione collucet? Nam cum spiritalis philosophiæ, erga Dominum scilicet pietatis, erga proximos benignitatem, et probitatem docentis, ab eis origo discesserit, ad tantam studiorum et doctrinæ sunt inopia[m] devoluti, ut a solis ortu usque ad occasum, id est, in toto orbe terrarum dispersi, nusquam verbum Dei, quo vegetentur, audiant, nec coruscantis Evangelii fulgore tangantur; sed instar infantium pro virtutibus morum vitalibusque sacramentis, rebus pudendis et ludicris intumescant: carnis videlicet concisione, et^c sabbatibus feriis gloriantes. Consequenter ergo nec doctor apud eos aliquis eruditus, nec princeps, nec sacerdos, a quo reformentur, existit: quia loquente Moyse, oculi eorum velamine conteguuntur, quod non aliter auferatur, nisi cum in Christo, qui nos redemit, aboleatur. *Circuibunt, inquit, verbum Domini quærentes, et non inuenient (Joan. 1.)*, quia eum, qui Verbum caro factum est, negaverunt, sique lux in tenebris lucet, et tenebræ eum non comprehenderunt.

Vers. 13. 14.—*In die illa deficient virgines pulchræ, et adolescentes in siti. Quia^d juravit in delicto*

^a Male antea *per quæ*, duobus verbis. Sed neque illud satis placet, quod mox dicitur *edicenda*.

^b Supple *calamitatem*, aut verius rescribe *noxium pro omnium*.

^c Reponendum videtur *sabbaticis*.

^d Verius Hieronymiana versio, et Vulgata, *qui jurant*, ad Hebræum *השבעים* *jurantes*, ut et mox coherenter dicitur *pro dicit*. Verius quoque quæ sequitur, *Dominus* nomen nesciunt, quod Noster inferius constanter recitat.

Samarie, et dicit: Vivit Dominus Deus tuus Dan, et vivit via Bersabee, et cadent, et non resurgent ultra. Licet sui temporis mores prophetalis acceuset oratio, tamen per censuræ cumulum, etiam futura signa consequenter ostendimus; atque ideo, etsi sermo progrediens ad negocia, quæ videbantur instare, respexit, nihilominus et Isrl conditioni potest, quæ nunc Judæos detinet, convenire. Neque enim absurdum est, si de præterita dignitate ipsæ Tribus pulchræ virgines nominentur, quæ ut tunc idola sequendo, exitio leguntur addictæ: ita nunc cum Re-emptorem suum negarunt, idem commississe dicuntur, quod et cum in Dan et Bersabee locatos **552** vitulos adorarent, ut fiat sensus: Quia frustra se Judæi, Christo Domino non credentes, immunes impietatis existiment, per id videlicet quod idola nulla venerentur, cum nihil apud eos de antiqua patriarcharum pietate reserit, qui nomen Christi pervicaci infidelitate violando, participes et æquales idololorum cultoribus ^a continguntur: propter quod etiam in Evangelio pronunciat inspector animorum: *Qui me odit, et Patrem meum odit (Matth. 16.)*: proinde eos adducit cumulata damnatio, qui negando Filium, Patrisque pronunciantur inimici. Quod autem ait, *Vivit Dominus Deus tuus, Dan, et vivit via Bersabee*, vulgi consuetudinem denotavit, qui videlicet superstitione prolabens, et iibera plerumque quibus ad delubra itur, adjurat. *Cadent, inquit, et non resurgent ultra*, id est, spei solatiis inuiti non sinentur ulterius, ut potent usque ad terrorem ejusmodi comminationes sonare, statimque occursum ire liberatiouis gaudia, sicut leguntur frequenter experti; sed quia ultionis tempus comprehensus demum uncinus attraxit, patiendū sentiant, quod hactenus didicerant audiendo, et ita cadent, ut rebus ipsis deprimentibus conterantur.

CAPUT IX.

Vers. 1. — *Vidi Dominum stantem super altare, et dicit: Percute cardinem, et commoveantur superliminaria. Avaritia enim in capite omnium, et novissimum eorum in gladio interficiam.* Altare hoc quidam, ^b super quod ultor asiterit, legitimum videlicet, quod esset in Jerusalemæ templo positum, crediderunt, secundum illa, quod alius propheta dicit, *A sanctis meis incipite*, videatur templi quoque ipsius exitium comminari; sed intellectum ejusmodi loci contextus refutat. Mentio quippe Judæa nulla præcesserat: cæterum decem Tribubus specialiter imminerebat. Denique postquam dixit, *Jurant in delicto Samarie*: et, *Qui dicunt, Vivit Dominus Deus tuus, Dan, et vivit via Bersabee: cadent, inquit, et non resurgent ultra*, ac deinde subdidit: *Vidi Dominum stantem super altare.* Cum ergo signantissime decem Tribus Samaritanque pulsaverit, altare quoque et delubrum, quod præcipiat everti, ipsum debemus accipere, de quo paulo ante dixit: *Et venit finis super populum meum Israel, non adjiciam ultra, ut perirant eum, et stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus.* Et paulo supra, *Dixit ad Amasiam Amos: Nunc audi Verbum Domini: Tu dicis, Non prophetabis super domum Israel et non stillabis super domum Idoli. Propter hoc hæc dicit Dominus: Uxor tua in civitate fornicabit, et filii tui et filie tuæ in gladio cadent, et humus tua funiculo metietur, et tu in terra polluta morieris, et Israel captivus migrabit de terra sua.* Quia ergo dixerat, quod in delicto Samarie jurantes

debito subderentur exitio, persequitur ipsius comminationis effectum, et dicit se vidisse Dominum ad erienda profanorum altaria constitisse. Et **553** quamvis sub imagine varia, tum occurrentis, tum stantis appareat: tamen quia omnia jussione perfecit, et dixit, inquit, ministris, vel angelis nimirum, vel gentibus, ex ejus voluntate venientibus, ut percuterent valvas, et commota ^csuperliminaria dissillerent, sicque omnis ædium ruina sequeretur, statimque causas commotionis ostendens: *Avaritia enim, ait, in capite omnium, et novissimum eorum in gladio interficiam.* Quidam in elocutionibus videtur esse defectus, sed si diligenter inspicias, consilio potius quam forte susceptus. Quia enim toto volumine scelerum eorum, hisque debita tormenta digesserat, merito nunc compendium sermonis elegit, ut et morum vulnera anius vitii signaret indicio, et damnationis pondera succincto nimirum sermone contingeret. Percussu quippe cardinum, et superliminarium motu, ruinam sanorum; avaritiæ vero nomine in capite omnium commorantis, a principibus ad imos, sordibus cunctos et sacrilegiis horrere pronunciat: novissimos vero eorum quod interficiendis hostili mucrone signavit, ostendit neque exiguis esse parcendum: sed optimates et vulgum confusa cæde perituros. *Non erit [Ant. erat], inquit, fuga eis: fugient, et non salvabitur ex eis qui fugerit.* Fugam pro effugio nominaverat, quod ut exponeret, postquam dixit: *Non erit in eis fuga*, continuo subjecit, *fugiet, et non salvabitur ex eis qui fugerit.* Ergo quia nihil proderat fugisse capiendis, neque fugam eos arreptum ire pronunciat. Verum ne hoc esset incertum, intulit, quod ad expositionem valeret. *Fugiet, inquit, et non salvabitur ex eis qui fugerit.* Ex quo sensu est illud in psalmo: *Fiat via illorum tenebræ et lubricum, et angelus Domini persequens eos (Psalm. 34.)*. Verum ne hoc ipsum breviter indicatum sensum eluderet audientium, perguit sententiam dilatare per species, ut affectum timoris longitudine descriptionis exasperet, simulque commendat, se indignante, qui sit totius orbis inspector, nullam ^ereligionem, nullam esse creaturam, quæ vel auxilium aliquod vel solatium valeat præbere damnatis. Postquam ergo dixit, *Non erit fuga eis: fugiet, et non salvabitur, qui fugerit ex eis:*

Vers. 2.-4. — *Si descenderint, inquit, usque ad infernum, inde manus mea educet eos: et si ascenderit usque in cælum, inde detrahani eos. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos: et si celaverint se ab oculis meis in fundo [Vulg. profunao] maris, ibi mandabo serpenti et mordebit eos. Et si abierint in captivitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, et occidet eos.* Non quo horum aliquem quos enumeravit locorum, adire captus Israel aut posset, aut cuperet, sed ut magnitudo se æterni judicis publicaret, ab impossibilibus exempla collegit, id est: Si me **554** insequente, possent aut ad cæli ardua subvolare, aut vorari terrarum hiatus, ut laterent, aut, sicut est stultitia plerumque metuentium, Carmeli verticem peterent, quasi tutas latebras, vel si in profunda marinorum gurgitum mergerentur, nusquam tamen possent vim nostræ ultionis effugere. Quibus sane ne hæc ipsa forte, qua puniantur, conditio blandiatur, putentque, se ita ferenda captivitate defungi, ut nihil in eos reliqui juris habeam, quos dominationi barbaræ mancipavero: denuncio, quia nec captivorum valeant sorte defen-

^a Fortasse conleguntur rescribendum est, aut convincantur, aut tale quiddam.

^b Ex his Hieronymus unus est, in quem Noster *ὁρατὴρ τῆς πόλεως* Commentarium hunc cudit. Paucis autem ille, ac fere obiter, nec sine congruentia sua tamen atque eruditione ita sentit. *Iste, ait, videbit stantem Dominum super altare et præcipientem Prophetæ, sive ut multi putant, Angelo, qui reddendis peccatorum supplicis mancipatus est, ut percutat cardines Templi,*

sive Propitiatorium, et commoveantur superliminaria ejus, sive vestibula. Quumque, ait, Templum propter malitiam inimicum dissipatum fuerit et destructum, et ira mea a sanctuario meo ceperit, unusquisque cognoscat, etc. Hic post crediderunt aude ut, aut quid simile.

^c Fortasse regionem congruo certe magis sensu est rescribendum.

di, quibus videlicet parcere solet dominantium vel lassata vel satiata crudelitas: sed ibi quoque ad ortum meum jugulos eorum tela penetrabunt; neque enim cuiquam licebit misereri eorum, in quos ego quoque fuerim servire compulsus. Hunc autem colorem in laudem Dei sacro nunc carminum scriptor excoluit: *Quo ibo, inquiens (Psal. 138.), a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es, si descendero in infernum, aderis. Si sumsero pennas meas ante lucem, et habitabero in extremis maris: illuc manus tua deducet me, et tenebit me de terra tua. Et ansi dicam, Tenebrae occultabunt me, nonque mihi consiliatio erit, considero rursus atque conspicio, quia scilicet tenebrae, ita et lumen ejus: id est, oculis Dei ita sunt praevidere, quamvis densae noctis tenebrae, sicut et lumen diei. Ut ergo beatus David haec caetera numeravit sub divina admiratione virtutis, ita etiam nunc per Amos, et ad iudicium virtutis suae Deus noster, et ad conulum timoris valitura proposuit, quodque nihil solatii possent invenire monstravit, dicendo: *Et ponam oculos meos super ros in malum, et non in bonum*, id est, hos ego puni-turus aspiciam, ut sentiant in doloribus, cuius potentiae Deum longa miseri aetate contemserint.*

Vers. 5. — *Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, et tabescit [Vulg. tabescet]: et lugebunt omnes habitantes in ea.* Videtur quidem ad iudicium potentiae suae nomine terrae, totius orbis mentionem fecisse: quod is videlicet, si Deus praeciperet, absque ulla difficultate delueret, secundum illud Apostoli Petri, qui ait: *Quales oportet nos esse in sanctis conversationibus, expectantes adventum Domini, in quo caeli magno impetu transibunt, et elementa a ignis ardore tabescent (2. Petr. 11. 12.): fietque sensus ejusmodi: O tu, Judaeorum popule, profanitatibus dedite, hoc quod dixi, te ultionis meae vinum nullis effugiis posse vitare, ne ita accipias, quasi omne, quod possum in magnitudinem tuae calamitatis expendere. Quam sit enim hic exiguus meae virtutis effectus, hinc [Ant. hic, et mox universa] intelligere potes, quia si universam terram inoleum iratus aspexero, haud difficilium, quam cera ignis vapore solvatur. *Ego enim Dominus Sabaoth*, id est, exercituum, cui **555** nimirum militant innumerabiles angelorum caeterae, qui ^c mentem sero licet, demum tamen ultor accigor. Magnitudinem proinde tuae calamitatis expendit, quia omnia potes, cuius te nunc ira persequitur. Sed ad consequentiam magis respicit lectivus, si de Judaea id quod dixisse regione videatur, in quam comminationes ab exordio voluminis personabant. Cum enim dixisset, *Ponam oculos meos super ros in malum et non in bonum*, et quod nulla eos elementa vel auderent eis celare vel possent, consequenter adjecti: quia rex virtutum est, Dominusque dominorum, qui illo pollutam regionem squallore ves iret. *Et ascendet sicut rivus omnis, et defluet sicut fluvius Aegypti.* Id est, in captivitate n^o gens tota migrabit. Et sicut alius propheta ait, *Ad nihilum decedent tanquam aqua decurrens (Psal. 57.).* Rivum*

enim Aegypti Nilum vocat, qui cum inundatu annuo Aegyptia arva contexerit, ita rursus in alveum suum fluentia subducit, ut aquarum nulla fere in campis vestigia relinquantur. Ergo et Samaritanus populus, qui quondam Palestinae terram quasi uberaturus impetiverat, dignitate ac libertate depositis, claustra alienae dominationis intabit, et nulla pristini decoris signa retinebit.

Vers. 6. — *Qui aedificat in caelo ascensionem suam, et fasciculum suum super terram fundavit.* De laudibus Dei pergit contexta praedicatio quae nunc videtur: ad illud enim quod dixerat, *Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, et tabescit: et lugebunt omnes habitantes in ea*, cohaeret istud, *Qui aedificat in caelo ascensionem suam, et fasciculum suum super terram fundavit*, id est, ejus oculos nec si ad caelum ascendere, nec si in profunda pelagi mergereris, posses effugere, qui angelorum Dominus est, qui mundum creavit et continet. *Qui aedificat in caelo ascensionem suam, et fasciculum suum super terram fundavit.* Est autem sensus, quia cum in caeli solio pro sui majestate considat, tamen dignatus est in terra quasi proprium habere fasciculum, videlicet Abraham, Isaac et Jacob posteros, quorum vocari specialiter Deus, cum sit Dominus universitatis, elegit. Fasciculum ergo quasi possessionem vocavit, secundum illud Deuteronomii: *Cum divideret Excelsus gentes, statuit terminos earum secundum numerum Angelorum Dei, et facta est pars ejus Jacob, et hereditatis ipsius, Israel (Deut. 32.).* Quod utique breviter inferendo, ostendit quanta benevolentia cum Judaeis gesserit, quantisque eorum sit sceleribus as eratus. Qui ergo aedificat, id est, qui aedificat, et ab initio creaturae saeculis legibus ordinavit, ut ipse in caelum quasi in excelsa mundi ejus rector ascenderet, et aeterna illic ^e dominatione consideret, terram vero famulorum suorum incolatai deputaret, secundum illud quod beatus David eloquitur: *Caelum caeli Domino, terram autem dedit filiis hominum (Psal. 113.).*

Cum ergo ita sit throno sublimis et sceptro, **556** cumque non solum sidera, sed caeli caelorum cum tremore suscipiant: tamen ad infima oculos suae pietatis inclinat, et humilia ita respicit, ut nullam creaturam providentiae suae gubernatione destituit. Non si fasciculum, ut diximus, videlicet gentem saceris ritibus imbuendam in honorem Abrahae, Isaac et Jacob habere dignatus est, tamen (secundum quod sacrum carmen eloquitur [Psal. 144.]: *Bonus est Dominus universis, et miserationes jus super omnia opera ejus. Solemque suum sicut oriri super bonos et malos [Matth. 5.], pluit super justos et injustos*) non solum hominibus, sed etiam avibus et jumentis alimenta suppeditans, secundum illud Davidicum: *Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore: dante te illis colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: Avertente te autem faciem tuam, turbabuntur (Psal. 103.).* Et alibi, *Qui dat escam jumentis et herbam servituti hominum, ut exhilaret faciem*

^a Ita equidem praefert pro diluculo Romanum utrumque Psalterium, ut et Germanense et Hilarianum, sive quod S. Germano usitatum fertur, et quod est a S. Hilario illustratum; sed nullum scio, quod mox etiam dicam, pro vulgato, et dixi, fortasse, cum Auctore nostro legat. Hoc autem indicio est, peculiaris eum Ecclesiae Psalterio, ab his quae hactenus innotuerunt, diverso usum. Animadvertendum illud cumprimis occultabunt, pro quo Vulgata editio conculcabunt. Posset quaedam utriusque vocis similitudo causam praebuisse videri aut Critico, ut illam quae magis tenebrarum naturae congruit, id est, occultabunt substitueret, aut librario imprudenti, ut in hujus, id est, conculcabunt sono falleretur. Verum et Graecus textus, ex quo Latina illa versio derivata est, habet κατακαταγαγε, et Hebraicus ipsemet codex וְשִׁוְוָה, quod proprie conterere sonat, et comminere. Et ma-

gnus tamen Hieronymus in sua et Hebraeo interpretatione, operiunt vertit: ex qua istae occultabunt, videri possit postmodum a studioso aliquo subrogata veteri conculcabunt.

^b Hic quoque locus multum in verbis a Vulgata lectione abluat.

^c Ut sensus constet, expungenda haec vox est, mentem, quae et facile hoc intrusa videatur ex libri a. b., ubi ad Angelorum caeteras glossator aliquis mentes adnotavit.

^d Juxta Græc. κατά ἀρχὴν ἀγγέλων θεοῦ, etc., a quibus lingua distat Latina editio.

^e Impe erat, nesciam vitiose, scriptum damnatione. Mox quoque pro incolatai, scriptum erat sancolatai, quod vitio typothetarum adscribimus: nec tamen displiceret sanulatai.

in oleo, et ^a pane confirmet corda hominum (Ps. 403. v. 15.). Ut ergo in victum hominum fruges et fructus terræ pariant, lapsus de nubibus imbra scaturit, quarum est ad hoc creata mollicies, ut missæ in ^b fluctus quasi spongiæ compleantur: et eisdem aquis a genuina salsaedine ipsa transfusione purgatis, atque in dulcedinem potabilem transeuntibus, sitientia arva perfundant, diversitatemque seminum mirabili ubertate multiplicent: unum esse certo jure Dominum, qui hæc videlicet ordinaverit, confitentis. Sed videamus quo proficiat divinæ virtutis præmissa descriptio.

Vers. 7. — *Nunquid non ut filii Æthiopum vos estis mihi, filii Israel, ait Dominus? An Judæorum Deus tantum? nonne imo et Gentium? unus enim Deus qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem (Rom. 3.).* Quamvis ergo providentiæ meæ testimonio, quæ consulit omnibus in commune mortalibus, potueritis et debueritis agnoscere, vestrum me quidem genus in honorem sanctorum parentum præcipue delegisse, non tamen alias gentes a mea consuetudine repulisse, saltem me esse universorum Dominum, ex his quæ sunt gesta, cognoscite: neque tantum vobis, cum decideritis in crimina, vindicatis, ut solos vos anteferri cæteris æstimetis, pro hoc quod de Ægyptia servitute mirabiliter estis educti, et regionem uberem, ejectis, quod est amplius, incolis, possidetis; neque enim circa vos tantum ejusmodi dispensationis munus exercui, sed sicut ^c Israelitæ de terra Ægypti, ita et Palæstinos de Cappadocia, et Syros de Cyrene assumptos, in eorum locos qui expelli meruerant, intromisi. Haud ergo vestras credatis meruisse virtutes, quod ego justitiæ meæ semper impendi: videlicet ut polluta sacrilegiis regna deo-rem, legitimi Domini hanc præcipuam curam esse contestans, ut neminem impunitum relinquat, quem nihil cogitare de correctione perpexerit.

Vers. 8. — *Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans: et 557 conteram illud a facie terræ.* Discite proinde rerum saltem periculum, nullum mortalium vel opibus tutum esse vel viribus, qui non fuerit innocentia ^d pravitate circumdatus. Mea ergo justitia semper exposita, ut non solum unus aut duo, sed etiam totum regnum, si peccatis esse subditum, deperat. Verumtamen parentum a me vestrorum sanctitas impetravit, ut vos non patiar internectione deleri, sed etiam si meritorum momenta perpendens, in crimina vestra ultionem suscipiavero, miserendi etiam mihi nunquam subrepat obivio, sed etiam si conteram reos, non etiam sinam Israelitarum nomen perire. Erit ergo inter vos ^e reliquosque discretio, quod vos castigati, illi autem docebuntur extincti. Et quoniam in ipso indignationis impetu Deus tamen prodidit, reliquis se esse parsurum, quæ sunt læ a persequitur.

Vers. 9. 10. — *Ecce enim ego mandabo, et concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur [Vulg. addit triticum] in cribro, et non cadet lapillus super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabit,*

et non veniet super nos malum. Hoc proinde quod toto volumine indignatio mea fremuit, non effusa pernicitate grassabitur, sed quasi cauta manu et sollicita vos inspectione concutiet, instar videlicet cribri quo frumenta purgantur: cujus augusta foramina nec grana sinunt decidere nec lapillos, sed solum pulverem ac lolium, ac reliqua quæ sunt inutilia secerant. Quod autem lapillos ait inter frumenta residere, ad consuetudinem videtur respexisse purgantium, qui plerumque ad hoc in cribrum mittunt lapillos, ut vim concussui addant marginibus illisi, et nihil de quisquiliis remanere patiantur. Secundum subtiliorem vero sensum, proprius eam rem pro qua fuerat suscepta, tangentem, nomine lapillorum, eorum indicat firmitatem, qui malis haud facie corrumpantur exemplis, ut illis temporibus et prophetas et alios justos fuisse legimus: qui cum reliquum vulgus ut ligna ac stipulae deperirent, illi velut solidi, perque hoc pretiosi lapides permanebant: super quos merito Ecclesia fundaretur, quoniam nulla posset procella subruere. Ergo etsi omnes ait pariter abripiat inmissa captivitas, tamen nequaquam vos viliter æstimabo, ut confusa videlicet cæde pereatis: sed exercebitur libra iudicii, ut nullum gladius contingat innoxium, nullum prætereat crinosum. *In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabit et non veniet super nos malum.* id est, qui sacris vatibus restiterunt, et eos quasi convincere gestientes, affirmabant, nihil calamitatum, quas illi denunciabant, esse venturum, neque se ultra malorum experimenta capturos: hos, inquit, vindicta persequetur sæviens. Cæterum omnes vel innocentiæ vel examinata virtute 558 conspicuos ita manus nostra defendet, ut exercitati quidem, nec tamen doceantur extincti. Sed videamus et reliqua.

Vers. 11. 12. — *In die illa, t dicit Dominus, Suscibato tabernaculum David, quod cecidit: et reedificabo aperturas murorum ejus, et ea quæ corruerant instaurabo: et reedificabo illud sicut in diebus antiquis. Ut possideant reliquias Idumææ et omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc.* Quia promiserat, se etiam sub tempore indignationis accensæ, circa Judæorum tamen gentem ita misericordiae habere respectum, ut non eos usquequaque pateretur aboleri (sed in ipso captivitatibus turbine, cum jam eos fera barbaries possideret, mirabili tamen auxilio innocentia vel justitia preditos defensurum iri, ut potestatem in eos non haberet interitus, quod utique videbatur esse difficile) opportune et necessarie prospera quæ essent ventura subjunxit, ut clementia videlicet suæ, cujus signa promiserat, evidentiora etiam documenta congereret, et eorum se habere curam, de quorum meritis judicabat, ostenderet, sicque intelligerent, quia neminem sine iudicio pateretur perire, quandoquidem non solum erga personas, sed etiam inter gentes hoc ^e discrimen exereret. Jam enim decem tribus Assyria dominatione possidens, Judam et Benjamim, qui una tantummodo, Judæ videlicet, commemoratione signantur, a Sennacherib expugnatio-

^a Atque hæc perniciaris ejus est, quo utitur, Psalterii lectio. Alias ejusmodi subinde observamus, quas in unum contulisse operæ pretium erit.

^b Pericopem illam versiculi hujusmet 6. attingit, quæ et superius iisdem verbis cap. V. vers. 8. habetur, *Qui vocat aquam maris, et effundit eam super faciem terræ.*

^c Reliqua sunt hujusmet versiculi 7. verba, *Nunquid non Israel ascendere feci de terra Ægypti, et Palæstinos de Cappadocia, et Syros de Cyrene.*

^d Mendum librarii manifestissimum, cum emendare ex ingenio nostro fortasse non licerit, alio modo noluimus. Suspiciamus nempe scriptum Auctore ab ipso *bravitate*, id est, *strenuitate, fortitudine*, *Italice bravura, valore*: barbaro, ut vis, et nequid plus

dicam, vocabulo, sed suo tamen. et quod ab Italico, sive ex quo Italicum derivatum est, atque adeo tale, ut nec tempora quibus ille scribebat, nec morem ejus, qui *militari* identidem, ut Hieronymus ait, *sermone* utitur, nec denique originem suam dedecrat. Cæterum aut *gravitate*, aut quid simile rescribere in promptu erat.

^e Exponit subsequentem versiculi ejus partem: *verumtamen conterens, non conteram domum Jacob, dicit Dominus.*

^f Duo verba, *dicit Dominus*, reliqui libri alii ignorant.

^g Ita omnino duximus emendandum *discrimen*, pro quo antea *crimen* vitiose legi visum est. Levia quædam alia infra corrigamus.

ne defendere. Dicit ergo prophetali more tempus appellans: *In die, ait, illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, et reedificabo aperturas murorum ejus, et en quæ corruerant instaurabo, et reedificabo illud sicut in diebus antiquis.* Quibus verbis utique illam signat ætatem, quæ et Judæ tribus cum reliquis de Babylonia captivitate liberata est. Ea enim, sicut omnes pene prophætæ concinenter prædixerant, fuit etiam rerum exitus comprobavit. Hic ergo cum tristia omnia sub persona decem tribuum narrasset, ubi ad prædictionem lætorum ventum est, per Judæ occasionem, eorum seriem percucurrit: simul indicans Jerosolymitas sub adversa venturos, de quibus nimirum eos educendos esse promittit: cujus sane libertatis sub Ezechia signa^b paruerunt, quando videlicet in Jerusalem a manibus obidentium, gravi penuria laborantibus, mirabili Deus protectione defendit. Cunctis ergo quæque fuerant adversa depulsa, illam, inquit, quam indignatus posueram, cæmentarii opificis trullam, resumam, ut ædificem interrupta murorum, quæ hostium fuerant impugnatione quassata, ædesque omnes quæ consecuerant suscitabo, et in vigorem antiquæ felicitatis reducam: nec solum libertatis dulcia, sed etiam ultionis attributum, id est, ut possideant reliquias Idumææ gentis, scilicet de Esau stirpe 559 venientis, cujus assidue parricidali odio laboraverant, cunctasque nationes ita sub propria ditione constituent, ut appareat quantum pietatis fructum fuerint consecuti, qui opimas crebra sane victorias nominis mei invocatione perceperint. Notandum vero, quoniam hujus loci in Actibus Apostolorum (Act. 13. 15.) B. Jacobus ad prædicandum mysterium Redemptoris nostri, sub intelligentia subtiliore fuerit recordatus, tabernaculum videlicet David corpus Christi appellans: quod cum pro ipsa conditione naturæ cecidisset in mortem^c resurrectionis est virtute ac mysterio suscitatum: et vere sanctificatio David fidelis, id est, æterna resplendit, quando non permisit sanctum suum Deus videre corruptionem (Psal. 15.), sed clarificavit eum ante faciem omnium populorum, ad gloriam plebis suæ Israeli. Apostolorum ergo d. cirinam sequentes, sic esse intelligenda prophetarum^o volumina noverimus, ut per contextum sui temporis gesta complexi, et per excursus subitos vel sensuum cumulos etiam futura signaverint, eorumque magnitudinem docuerint spectari in narratione præriorum. Sic enim forma loci præsentis instituit: quia quantum ad historiam respicit, et Babyloniæ soluta damnatio, et quam Judæi pertulerant, rescissa captivitas est, atque resplendit anxii, ut sæpe promissa^d fuit, longum expectata libertas: quam tamen, si ad regulam virtutis examines, quippe mortalibus, et vitæ istius amara tolerantibus, nimis exigam fateberis contigisse. Hæc autem liberatio, quam Christi mysteria Fidelibus contulerunt, cum semel venerit, absque fide longior est, et absque comparatione sublimior: cui ita mœnia firmitatis et dulcedinis comparantur, ut repositæ in eis divitiæ nec oppugnationem possint timere nec fraudem. Idumææ autem reliquias possessura credatur, quando corpus hoc, quod per rufum Judæorum colorem videtur ostendi, quemadmodum seminatum est in

^a Supplendum voluit, aut quid simile, aut verius rescribendum defendit.

^b Atque heic parærent rescribendum fuit, recto sensu totaque cogente orationis serie. Antea erat perierunt.

^c Hanc vero unam, cæteris præstantiorem longe omnibus expositionem S. Hieronymus probat. Ubi, ait, *Apostolorum præcedit auctoritas, maxime Petri et Jacobi, quos columnas Ecclesiæ, Vas electionis vocat, ibi omnis variæ explanationis tollenda suspicio, et quod a tantis viris exponitur, hoc sequendum. In Actibus Apostolorum, questione inter Apostolos suscitata, cur homines ex Gentibus Paulus et Barnabas absque*

ignominia, sic conserget in gloria (1. Cor. 44.), nec aliquas de infirmitate molestias aut intellectui generabit aut sensui: cæterum, erit Deus omnia in omnibus. Verum his breviter explicatis, revertamur ad seriem lectionis s.

Vers. 13.—*Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et comprehendet arator messorem, et calcator uvæ mittentem semen, et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt.* Non solum, inquit, libertatem restituisse contentus, frugum quoque vos faciam ubertate gaudere, ita ut toto anno colligenda suppediteat, et ad^e vindemiam tempus messis ninium optima procedat: vindemiam 560 sementis excipiat, secundum illud, quod apud beatum David canitur: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate. Pinguentur^f fines deserti, et exultatione colles accingentur (Psal. 64.).* Sic ergo et hic post præmissa subjecit, *Stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt.* Adversorum siquidem tempore raritas erat magna cultorum; nam econtrario multiplicabit incolas restituta tranquillitas, et bonum pacis publicæ montium cultura testabitur: ita ut silent dulcedinem, id est, videantur effluere vina de rupibus, mella de montibus.

Vers. 14.—*Et concretam captivitate populi meæ Israel, et ædificabunt civitates desertas, et habitabunt: et plantabunt vineas, et bibent [Ant. bibentem] vinum earum, et facient hortos, et comedent fructus eorum.* Quod per exaggerationem dixerat, id est, quasi passim de montibus eruptum iri nectur, subdita narratio composuit, dicendo videlicet, quod bonis libertatis utentes, exstruerent urbis mœnia, ædesque repararent: pangerent vineas, nec prædatorem timerent, sed optatis earum fructibus implerentur. Nec solum divites, sed etiam mediocres, hortos sedulo colerent, et libenter indepsis eorum copiis vescerentur.

Vers. 15.—*Et plantabo eos super humum suam, et non evellam eos ultra de terra sua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.* Et est, populum quem captivitate flagella correxerint, cum ad possessionem terrarum suarum respexero [Foris reduxero], ita factam continua securitate gaudere, ut non experiant ulterius superborum jussa dominorum, nec amarum iterum gustet exilium, sed in regionibus propriis sempiterna possessione consistat. Quod dicendo, utique non est pollutus, illos in pravam voluntatem nunquam esse mutandos, quos constat, postea et Redemptorem humani generis tam negasse, quam persequendo violasse, et de illis terris, quas acceperant, usque eo fuisse depulsos, ut ab earum incolatu jugiter arceantur. Sed suum propositum rerum Dominus publicavit, quod eos scilicet ita restituerit finibus paternis, ut nunquam eis vellet expelli, si eorum vita pateretur: sicque ad intelligendum pateret, adversa omnia quæ sunt deinceps consecuta, illorum esse moribus imputanda. In Christi autem corpore, id est, Ecclesiæ membris, hæc omnia libeliter et cumulate apparent impleta, quibus scilicet ea est, spei collata felicitas, ut cum tempus resurrectionis advenerit, et beatitudinem quæ est vera contigerint, bona sua, ut suavitate, ita fateantur æternitate pretiosa.

circumcisione, et observantia sabbati suscepissent, Petrus respondit, ut debuit, cujus sententiam probans Jacobus, hæc loquutus est, etc., quæ huc referre opera peritium fuerit.

^d Antea tui legebatur, perperam.

^e Videtur vindemiam legendum, recto et concinniore sensu.

^f Ex Græco ὄρεα, quod varie lectum ab Interpretibus atque expicatum est, aliis cum Vulgato speciosa, aliis montes, aliis fines præferentibus. Cæterum cum Nostro heic demum pleraque singularium Ecclesiarum Psalteria legunt.